

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra sociologie a andragogiky

Opatrovnictví ve správním obvodě Luhačovice

The custodianship in the administrative district of Luhačovice

Bakalářská diplomová práce

Mgr. Miluše Netíková

Vedoucí bakalářské diplomové práce: PhDr. Pavel Kliment, Ph.D.

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

.....

V Luhačovicích 25.února 2010

Anotace

Cílem bakalářské diplomové práce je zjištění počtu a struktury opatrovanců a opatrovníků ve správním obvodě Luhačovice a ověření předpokladu o většinovém zastoupení opatrovníků fyzických osob a formálním dohledu nad výkonem opatrovnictví.

Teoretická část přibližuje zakotvení opatrovnictví v historických právních normách, průběh soudního řízení o způsobilosti k právním úkonům a právní důsledky, které z tohoto rozhodnutí vyplývají.

V empirické části je metodou studia dokumentů zjišťován počet a struktura opatrovanců a opatrovníků, metodou rozhovoru ověřovány předpoklady o větším počtu opatrovníků fyzických osob, menším zastoupení veřejných opatrovníků a formálním dohledu nad výkonem opatrovnictví.

The objective of my Bachelor Thesis is to find out the number of wards and guardians within the administrative district of Luhačovice and to verify the presumption regarding the majority representation of natural persons by guardians and formal supervision over the guardianship performance.

The theoretical part describes how guardianship was established within the historical legislative, the course of legal proceedings regarding the capability to legal acts and legal consequences that result from this decision.

In the empirical part the number and the structure of wards and guardians is being investigated by means of documents study, the presumptions regarding the larger number of natural person's guardians, the smaller representation of public custodians and formal supervision over the guardianship performance were verified by dialogue method.

Obsah

Úvod.....	5
1. Vysvětlení pojmů.....	7
2. Historický exkurz.....	8
2.1 Opatrovnictví v římském právu.....	8
2.2 Opatrovnictví ve Všeobecném zákoníku občanském.....	10
2.3 Občanský zákoník z roku 1950 a občanský soudní řád z roku 1950.....	14
2.4 Občanský zákoník z roku 1964 a občanský soudní řád z roku 1963.....	16
3. Právní úprava soudního řízení o způsobilosti k právním úkonům	19
3.1 Zahájení řízení.....	19
3.1.1 Zahájení řízení o způsobilosti k právním úkonům na základě návrhu.....	19
3.1.2 Zahájení řízení o způsobilosti k právním úkonům na základě podnětu.....	20
3.1.3 Usnesení o zahájení řízení.....	20
3.2 Účastníci řízení.....	20
3.3 Průběh řízení, znalecký posudek.....	21
3.4 Rozhodnutí.....	22
3.5 Navrácení způsobilosti k právním úkonům.....	23
4. Řízení o ustanovení opatrovníka	24
4.1 Druhy opatrovnictví.....	24
4.1.1 Opatrovnictví osob zbavených způsobilosti k právním úkonům.....	24
4.1.2 Opatrovnictví podle §29 Občanského zákoníku.....	25
4.1.3 Opatrovnictví kolizní.....	25
4.1.4 Opatrovnictví procesní.....	25
4.2 Opatrovník, jeho výběr, výkon a povinnosti.....	26
5. Právní důsledky rozhodnutí o změně způsobilosti k právním úkonům....	28
5.1 Právo rodinné.....	28
5.2 Právo volební.....	29
5.3 Občanský průkaz.....	30
5.4 Lékařské výkony a hospitalizace.....	31
5.5 Jiná oprávnění.....	32
5.6 Protiprávní úkony.....	34
6. Opatrovnictví v zařízeních sociálních služeb.....	35
6.1 Uzavírání smluv v zařízeních sociální péče.....	35
6.2 Opatrovnictví v zařízeních sociálních služeb a standardy kvality.....	36
6.3 Opatření omezující pohyb.....	37
7. Výzkum problematiky opatrovnictví ve správním obvodě Luhačovice....	39
7.1 Strategie výzkumu.....	39
7.2 Počet a struktura opatrovanců a opatrovníků ve správním obvodě.....	40
7.2.1 Počet a struktura opatrovanců.....	41
7.2.2 Počet a struktura opatrovníků.....	45
7.2.3 Zjištění počtu veřejných opatrovníků ve správním obvodě Luhačovice.....	46
7.3 Dohled soudu nad výkonem opatrovnictví.....	50
7.3.1 Výzkum frekvence kontrol ze spisové dokumentace OS Zlín.....	51
7.3.2 Rozhovor s opatrovníky.....	53
Závěr.....	56
Seznam použité literatury	59
Přílohy	62

Úvod

Opatrovnictví je právní vztah vzniklý na základě soudního řízení mezi dospělou osobou, která je považována za právně nezpůsobilou rozhodovat za sebe, a osobou ustanovenou, aby rozhodovala jménem takové dospělé osoby. Právní mechanismus opatrovnictví v nějaké podobě existuje téměř ve všech jurisdikcích světa. Obecně je přijímán jako ochranný prostředek pro osoby, které nejsou schopné spravovat své osobní záležitosti v důsledku duševního onemocnění, mentálního postižení, degenerativního onemocnění anebo těžkého tělesného nebo smyslového postižení.¹

V naší společnosti není opatrovnictví věnována dostatečná pozornost, problematika omezování a zbavování způsobilosti k právním úkonům je charakteristická nedostatkem informací a opatrovnictví je vnímáno jako daný fakt bez širších diskusí. Veřejnost není s institutem opatrovnictví a zbavení způsobilosti k právním úkonům seznamována, neexistují publikace, které by se této problematice věnovaly.

Také většina sociálních pracovníků vnímá opatrovnictví pouze v obecné rovině, bez dalších podrobnějších znalostí a informací o opatrovnictví a s ním související změnou způsobilosti k právním úkonům.

Pro svou bakalářskou diplomovou práci jsem zvolila téma: „Opatrovnictví ve správním obvodě Luhačovice“ především proto, abych zjistila, jaký je stav v opatrovnictví ve správním obvodě, kolik osob je zbaveno nebo omezeno ve způsobilosti k právním úkonům, jaká je jejich struktura a jaký je počet a struktura opatrovníků.

Cílem mojí bakalářské diplomové práce je přiblížení problematiky opatrovnictví ve správním obvodě obce s rozšířenou působností Luhačovice.

Ze všech dostupných dokumentů budu zjišťovat počet a strukturu opatrovanců a opatrovníků. Budu ověřovat předpoklady o větším zastoupení opatrovníků fyzických osob a o formálním dohledu soudu.

V teoretické části práce objasním zakotvení opatrovnictví v historických právních normách jako východiska pro současnou legislativní úpravu. Zmíním subsidiární použití římského práva, které ovlivnilo jak zvyková práva, tak pozdější evropské

¹ Srov. MDAC, *Opatrovnictví a lidská práva v České republice*. Mental Dissability Advocacy Center, Budapešť, 2007, s. 10.

právní systémy. Pozornost budu věnovat Všeobecnému zákoníku občanskému (AGBG) z roku 1811, který byl pilířem zákonných norem zemí rakouského císařství a Řádu o zbavení svéprávnosti z roku 1916, dále zákonným normám po roce 1948 až po současnou právní úpravu občanského práva, kterými jsou Občanský zákoník a Občanský soudní řád.

Dále přiblížím právní mechanismy opatrovnictví a průběh soudního řízení o úpravě způsobilosti k právním úkonům se všemi právními důsledky vyplývajícími z rozhodnutí o zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům.

V empirické části budu prezentovat výsledky výzkumu u Okresního soudu ve Zlíně, kde jsem užila metodu studia dokumentů a zjišťovala počty a strukturu osob, které byly omezeny nebo zbaveny způsobilosti k právním úkonům. K tomuto výzkumu budu dále využívat metodu analýzy dat, kterou budu mít k dispozici z evidence obyvatel města Slavičín a Luhačovice. Metodou dotazování, technikou polostandardizovaného rozhovoru, se starosty obcí správního obvodu Luhačovice budu zjišťovat výkon funkce veřejného opatrovníka.

V případě studia spisové dokumentace opatrovnického oddělení Okresního soudu Zlín budu zjišťovat také frekvenci a formu kontroly výkonu opatrovnictví ze strany soudu, kterou doplním polostandardizovaným rozhovorem s opatrovníky osob zbavených nebo omezených ve způsobilosti k právním úkonům.

Ve své práci bych chtěla zjistit veškeré dostupné informace o výkonu opatrovnictví ve správním obvodě Luhačovice a vytvořit ucelený náhled na institut opatrovnictví. Pro vnitřní potřebu úřadu, především odbor sociální a evidenci obyvatel, vytvořím aktuální přehled osob zbavených nebo omezených ve způsobilosti k právním úkonům.

Předpokládám, že bakalářská práce bude sloužit nejen pro potřeby pracovníků sociálních odborů a evidencí obyvatel MěÚ Luhačovice a Slavičín, ale i pro opatrovníky. Může rovněž sloužit jako studijní materiál pro všechny, kdo se s institutem a problematikou opatrovnictví chtějí blíže seznámit.

1. Vysvětlení pojmů

Pro orientaci v textu uvádím vysvětlení nejčastěji užívaných termínů, kterými je v práci permanentně operováno.

Opatrovník – fyzická osoba ustanovená soudem k výkonu opatrovnictví u osob zbavených nebo omezených ve způsobilosti k právním úkonům. V usnesení, kterým soud ustanovuje opatrovníka, uvede i rozsah opatrovnických práv a povinností (Občanský soudní řád § 192).

Opatrovanec – fyzická osoba, která je omezena nebo zbavena způsobilosti k právním úkonům.

Způsobilost k právním úkonům je způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti; způsobilost k právním úkonům vzniká v plném rozsahu zletilostí (Občanský zákoník § 10).

Zbavení způsobilosti k právním úkonům - dochází k němu, jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, není vůbec schopna činit právní úkony, a proto ji soud způsobilosti k právním úkonům zbaví (Občanský zákoník § 10).

Omezení způsobilosti k právním úkonům nastává, když fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, anebo pro nadměrné užívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů není schopna činit všechny právní úkony, ale jen některé; soud její způsobilost k právním úkonům omezí a rozsah omezení v rozhodnutí určí (Občanský zákoník § 10).

2. Historický exkurz

Postavení duševně nemocných a jinak oslabených osob bylo v každé společnosti velice těžké. Lidská společnost se většinou snažila duševně nemocné uklidit někam stranou, ať už posíláním „lodí bláznů“ na širé moře ve středověku, anebo později umístováním do léčeben daleko mimo města.²

Jednou z forem péče a pomoci osobám duševně nemocným byla pomoc a podpora prostřednictvím ustanovení opatrovníků.

První ucelenou legislativní úpravou, ve které byla problematika opatrovnictví včetně opatrovnictví duševně nemocných řešena, byla právní úprava římského práva. Římské právo se stalo východiskem pro právní řády Evropy a ovlivnilo právní řády všech evropských zemí.

V následujících kapitolách přiblížím zakotvení institutu opatrovnictví v jednotlivých právních systémech.

2.1 Opatrovnictví v římském právu

V římském právu byly poručenství (tutela) a opatrovnictví (cura) základními formami úředního práva.³ Vychází ze zkušenosti, že i osoby svéprávné, nikomu nepodřízené (sui iuris), nejsou schopny spravovat své záležitosti a potřebují pomoc. Buď je to z důvodu věku, nebo pro nemoc či tělesnou vadu, také pro slabost pohlaví. V římském právu omezovaly způsobilost k právnímu jednání především pohlaví a věk.⁴

Ženy nebyly v některých případech uznávány za subjekty práva vůbec (politická práva), v jiných případech se jejich způsobilost k právnímu jednání omezovala.

Omezování způsobilosti bylo aktuální, pokud se žena stala osobou svéprávnou sui iuris, po smrti otce nebo manžela. Měla teoreticky možnost rozhodovat o všech svých záležitostech sama. Toto však římské právo nepřipouštělo. Vycházelo z toho, že žena je lehkovážného ducha, a proto by vždy měla být podřízena muži, nejdříve otci v rodině, pak manželovi.

² Srov. Höschl, C., a kolektiv. *Psychiatrie*. Praha: Scienti Medica, 1997, s. 9.

³ Srov. Kincel, J., Urfus, V., Stějpek, M., *Římské právo*. Praha: C.H.Beck, 1997, s. 149, oddíl 3.

⁴ Srov. Kincel, J., Urfus, V., Stějpek, M., *Římské právo*. Praha: C.H.Beck, 1997, s. 149.

Pokud by nikdo takový nebyl, Zákon 12 desek stanovil povinnost určit ženě poručníka, který schvaloval každé její právní jednání.⁵

Dalším faktorem, který ovlivňoval způsobilost člověka byl věk. Podle římského práva do 7 let věku byl člověk *infans* – dítě, právo jeho vůli neuznávalo, dítě bylo absolutně nezpůsobilé k jednání s právními důsledky, mezi 7. a 14. rokem nedospělec, podle římského práva byla jeho způsobilost k právnímu jednání jenom omezena.⁶

Římské právo také připouštělo, že způsobilost k právním úkonům může být podmíněna zdravotním stavem, popřípadě tělesnými vadami jednotlivce. Obecně platilo, že lidé postižení nějakou tělesnou vadou si mohou vyžádat ustanovení zvláštního opatrovníka. Opatrovnictví nad ochromenými - *cura debilium* se týkalo osob, které byly stíženy tělesnou vadou nebo trvalou nemocí. Působnost opatrovníka se určovala podle konkrétních okolností případu.⁷

Opatrovnictví se praktikovalo na ochranu lidí duševně nemocných a marnotratníků; nad šilencem to byla - *cura furiosi*. Opatrovník – *curator* pečoval o osobu šilence včetně správy jeho majetku po dobu jeho nemoci. Pokud se nemocný uzdravil, *cura* končila, v případě, že nemocný měl i období, kdy byl schopen vnímat (*intervalla delucida*), *cura* trvala, ale v době uzdravení se její výkon zastavoval. Časem bylo opatrovnictví rozšířeno i na jiné duševní choroby. Na duševně nemocné se nahlíželo jako na osoby nezpůsobilé k právnímu a protiprávnímu jednání, protože nemají vůli.⁸ Za duševně nemocného se považoval i marnotratník. Z důvodu ochrany blízkých osob byla ustanovena *cura prodigi* – opatrovnictví nad marnotratníkem, které se vztahovalo na muže, který byl svéprávný, ale utrácel majetek zděděný po předcích. Marnotratník měl postavení nedospělce, opatrovník kontroloval a schvaloval majetkoprávní jednání.⁹

Opatrovníka určil úřad (*cura dativa*), opatrovnictví končilo bez úředního zásahu, trvalo tak dlouho, dokud se marnotratník nenapravil.¹⁰

⁵ Srov. Kincel, J., Urfus, V., Střejpek, M., *Římské právo*. Praha: C.H.Beck, 1997, s. 75.

⁶ Srov. Kincel, J., Urfus, V., Střejpek, M., *Římské právo*. Praha: C.H.Beck, 1997, s. 76.

⁷ Srov. Kincel, J., Urfus, V., Střejpek, M., *Římské právo*. Praha: C.H.Beck, 1997, s. 77.

⁸ Srov. Kincel, J., Urfus, V., Střejpek, M., *Římské právo*. Praha: C.H.Beck, 1997, s. 78.

⁹ Srov. Kincel, J., Urfus, V., Střejpek, M., *Římské právo*. Praha: C.H.Beck, 1997, s. 78.

¹⁰ Srov. Kincel, J., Urfus, V., Střejpek, M., *Římské právo*. Praha: C.H.Beck, 1997, s. 78.

Opatrovnictví nad nezletilci - cura minorum, kdy opatrovník měl ochraňovat mladého člověka před podvody a úskoky. Toto opatrovnictví bylo vždy cura dativa – úřadem dané, a to i v případě, že opatrovníkem byla jmenována příbuzná osoba.¹¹

Římské právo ovlivnilo vývoj a vznik kontinentálního práva a tvoří tak základ pozdějších právních systémů. Římské právo bylo uplatňováno v zemích Evropy do 19. století, až do doby, kdy kontinentální Evropa začala vytvářet svoje vlastní právní předpisy, občanské zákoníky. Ve Francii to byl Code civile (1804), v Rakousku Všeobecný zákoník občanský ABGB (1811).

2.2 Opatrovnictví ve Všeobecném zákoníku občanském (tzv. ABGB)

pro veškeré německé země dědičné z roku 1811

V podmínkách českých zemí komplexně řešil institut opatrovnictví až Všeobecný zákoník občanský z roku 1811, který se stal první ucelenou zákonnou normou pro všechny země rakouského mocnářství.

Na území českých zemí se ve středověku dlouhou dobu uplatňovalo obyčejové právo se subsidiárním (podpůrným) použitím římského práva. Kodifikované právo se začalo uplatňovat kolem roku 1500,¹² do té doby platilo právo zvykové.

Snahy o vytvoření jednotného právního systému v jednotlivých zemích Habsburské monarchie se projeví za vlády Josefa I., pokračovaly i za vlády Marie Terezie. Nakonec byl občanský zákoník za vlády císaře Františka I. dokončen a pod názvem Všeobecný zákoník občanský pro veškeré německé země dědičné (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der österreichischen monarchie - ABGB) byl vyhlášen patentem číslo 946 Sbírky zákonů soudních ze dne 1. června 1811, s platností pro všechny země, které v té době tvořily rakouské císařství, kromě Uher. Účinnosti nabyl dnem 1. ledna 1812.¹³

Všeobecný zákoník občanský (ABGB) byl velmi rozsáhlý, tvořilo jej 1502 paragrafů, které byly uspořádány do tří dílů. Jeho koncepce ještě vycházela z římskoprávní učenosti, základním východiskem však byla přirozenoprávní teorie, která se odvolávala na přirozený smysl zákona a přirozená základní právní pravidla a přiznávala člověku vrozená, rozumem poznatelná práva, která mohla být omezena

¹¹ Srov. Kincl, J., Urfus, V., Střepeck, M., *Římské právo*. Praha: C.H.Beck 1997, s. 152.

¹² Srov. Schelleová, I., Schelle, K., *Civilní kodexy*. Brno: Doplněk, 1993, s. 7.

¹³ Srov. Schelleová, I., Schelle, K., *Civilní kodexy*. Brno: Doplněk, 1993, s. 19.

jen zákonem.¹⁴ Přijetím tohoto zákoníku byla definitivně ukončena subsidiární aplikace obecného římského práva v českých zemích.

ABGB byl nejvýznamnějším kodexem, který byl vydán na našem území. Ve své době patřil, vedle francouzského a německého, ke třem stěžejním evropským civilním zákonům. U nás platil do roku 1950, kdy po revolučním převratu 1948 došlo ke změnám ve společnosti. V Rakousku platí dodnes, zhruba tři čtvrtiny textu nebyly dotčeny žádnou z novel.¹⁵

Všeobecný zákoník občanský vymezoval též případy omezení nebo zbavení práv osob:

„Kdož pro nedostatek let, pro duševní vadu nebo jiné poměry nejsou způsobilí sami své záležitosti řádně spravovati, jsou pod zvláštní ochranou zákonů. Sem náležejí: děti, které ještě nedokonalý roku sedmého; nedospělci, kteří ještě nedokonalí roku čtrnáctého; nezletilci, kteří ještě nedokonalí roku dvacátého prvního svého života; pak: zuřiví, šílení a blbí, kteří jsou užívání svého rozumu buď zcela zbaveni, neb alespoň nejsou s to poznati následků svých činů; rovněž ti, jimž, jakožto osobám prohlášeným za marnotratníky, soudce zakázal další správu jejich jmění; konečně nepřítomní a obce.“¹⁶

Opatrovnictví podle všeobecného zákoníku občanského byly věnovány paragrafy 269 až 284, ve kterých byly vymezeny případy opatrovnictví, komu je opatrovník určen, kdo jej ustanovuje.

Opatrovník, neboli kurátor, byl soudem ustanoven osobám, které nemohly hájit svá práva a obstarávat si své záležitosti samy a chyběla jim otcovská nebo poručenská moc.¹⁷

Zákon vymezoval případy, kdy bylo třeba ustanovit opatrovníka: u nezletilců, když drží nemovitě jmění v jiné zemi; nebo, kteří v některém zvláštním případě nemohou býti zastupováni otcem nebo poručníkem; u zletilých, kteří upadnou v šílenství nebo blbost; u osob, které byly prohlášeny za marnotratníky; u nenarozených; někdy také u hluchoněmých; u nepřítomných a u trestanců.¹⁸

¹⁴ Srov. Schelleová, I., Schelle, K., *Civilní kodexy*. Brno: Doplněk, 1993, s. 20.

¹⁵ Srov. Schelleová, I., Schelle, K., *Civilní kodexy*. Brno: Doplněk, 1993, s. 21.

¹⁶ Rouček, F., *Československý Obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Československý kompas, 1932, § 21, s. 42.

¹⁷ Srov. Schelleová, I., Schelle, K., *Civilní kodexy*. Brno: Doplněk, 1993, Obecný zákoník občanský, § 269, s. 94.

¹⁸ Srov. Rouček, F., *Československý Obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Československý kompas, 1932, § 270, s. 296.

Zákoník vysvětloval rozdíl mezi poručenstvím a opatrovnictvím, kdy poručník měl pečovat především o nezletilou osobu a zároveň spravovat její jmění. Opatrovník byl potřeba, aby pečoval o záležitosti těch, kteří jsou nezpůsobilí o ně sami pečovat z jiného důvodu než pro nezletilost.¹⁹

Povinnosti a práva opatrovníků, kteří pečují o správu majetku nebo zároveň o osobu chráněnce posuzoval zákoník podle předpisů pro poručníky.²⁰

Problematicke poručenství je v zákoníku věnována vyčerpávající pozornost v 61 paragrafech. Od ustanovení poručníka, přes povinnosti poručníka ve výchově a správě jmění. V povinnosti podávat účty je vysloveně určeno, že poručník i opatrovník je povinen podávati účty ze svěřené mu do správy.²¹

V zákoníku byla také řešena otázka ukončení poručenství a dokonce odměny poručníka, která měla být snaživým poručníkům přiznána roční, z uspořené příjmů²² nebo při skrovném jmění okolnostem přiměřená.²³

V roce 1916 bylo přijato císařské nařízení 207/1916 říšských zákonů, řád o zbavení svéprávnosti. Tento řád podrobně vymezoval na základě jakého zdravotního nebo duševního stavu lze zahájit řízení o zbavení svéprávnosti nebo částečné zbavení svéprávnosti. Podle tohoto nařízení mohly být zcela zbaveny svéprávnosti pouze osoby starší sedmi let, které pro duševní chorobu nebo slabomyslnost nejsou způsobilé obstarávat si samy své záležitosti.²⁴

Kdo je úplně zbaven svéprávnosti, rovná se co do způsobilosti jednati dítěti před dovršeným sedmým rokem. K péči o jeho osobu a jmění bylo potřeba zřídit opatrovníka. Takový člověk, který byl zbaven svéprávnosti, byl schopen činit úkony jako dítě do věku sedmi let, měl tedy právní postavení sedmiletého dítěte.²⁵

Částečně zbaveny svéprávnosti mohly být osoby duševně choré a slabomyslné starší

¹⁹ Srov. Rouček, F., *Československý Obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Československý kompas, 1932, § 183, s. 250.

²⁰ Srov. Rouček, F., *Československý Obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Československý kompas, 1932, § 282, s. 304.

²¹ Srov. Rouček, F., *Československý Obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Československý kompas, 1932, § 238, s. 279.

²² Srov. Rouček, F., *Československý Obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Československý kompas, 1932, § 266, s. 294.

²³ Srov. Rouček, F., *Československý Obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Československý kompas, 1932, § 267, s. 294.

²⁴ Srov. Císařské nařízení 207/1916 ř.z., Řád o zbavení svéprávnosti, Oddíl 1. odst.1.

²⁵ Srov. Císařské nařízení 207/1916 ř.z., Řád o zbavení svéprávnosti, Oddíl I, § 3.

osmnácti let, které potřebovaly pro řádné obstarávání si svých záležitosti podpůrce,²⁶ dále osoby zletilé, které svou marnotratností vydávaly sebe nebo rodinu v nebezpečí nouze²⁷ a osoby zletilé, které navykly zneužívat alkohol (píjáctví) nebo nervové jedy a vydávaly tak rodinu v nebezpečí nouze, nebo ohrožují bezpečnost jiných, nebo potřebují k řádnému obstarávání svých záležitostí podpůrce.²⁸

Všeobecný zákoník občanský tedy jasně vymezoval případy opatrovnictví u osob nezletilých, dále u osob psychicky nemocných a u marnotratníků, kdy za šíleného nebo blbého mohl být pokládán jen ten, kdo jím byl soudem prohlášen po zevrubném vyšetření jeho chování a po vyjádření lékařů soudem k tomu ustanovených. Za marnotratníka musí však soud prohlásit toho, o němž po předchozím oznámení a po provedeném šetření vyjde najevo, že svým jměním nerozvážně mrhá a sebe nebo svoji rodinu svévolnými nebo za škodných podmínek sjednanými půjčkovými smlouvami vydává všanc budoucí nouzi. V obou případech muselo být soudní prohlášení veřejně vyhlášeno.²⁹

Dále zákoník určoval opatrovnictví u osob nenarozených a osob hluchoněmých, kdy určuje: jsou-li hluchoněmí zároveň blbí, zůstávají stále pod poručenstvím. Pokud jsou hluchoněmí od dvaadvaceti let schopni své záležitosti sami obstarávat, nelze jim proti jejich vůli opatrovníka určovat, musí mít opatrovníka pouze v tom případě, pokud vystupují před soudem.³⁰

Občanský zákoník vymezoval práva i závazky opatrovníka, které byly totožné s právy a povinnostmi poručníka.

Všeobecný zákoník občanský (ABGB) byl do československého práva převzat současně se všemi právními předpisy z rakousko-uherské monarchie po vzniku Československého státu v říjnu 1918.³¹

²⁶ Srov. Císařské nařízení 207/1916 ř.z., Řád o zbavení svéprávnosti, Oddíl I., § 4, odstavec 2.

²⁷ Srov. Císařské nařízení 207/1916 ř.z., Řád o zbavení svéprávnosti, Oddíl I., § 2, odstavec 1.

²⁸ Srov. Císařské nařízení 207/1916 ř.z., Řád o zbavení svéprávnosti, Oddíl I., § 2, odstavec 2.

²⁹ Srov. Rouček, F., *Československý Obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Československý kompas, 1932, § 273, s. 298.

³⁰ Srov. Schelleová, I., Schelle, K., *Civilní kodexy*. Brno: Doplněk, 1993, Obecný zákoník občanský, § 275, s. 95.

³¹ Srov. Schelleová, I., Schelle, K., *Civilní kodexy*. Brno: Doplněk, 1993, s. 24.

2.3 Občanský zákoník z roku 1950 (tzv. střední kodex) a zákon č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád

V letech 1949 –1950, po politických změnách a státním převratu v únoru 1948 a pod ideologickým vlivem komunistické moci, byly do té doby platné zákony kontinentálního práva odmítnuty a na základě Usnesení ÚV KSČ z června 1948 bylo rozhodnuto o vytvoření nového právního řádu.³²

Občanský zákoník byl přijat jako zákon č. 141/1950 Sb., s účinností od 1.1.1951 stejně jako občanský soudní řád, zákon. č. 142/1950 Sb., který zrušil platnost Řádu o zbavení svéprávnosti z roku 1916.

Občanský zákoník jasně stanovil otázku způsobilosti k právním úkonům. Způsobilost vlastními úkony nabývat práv a zavazovat se nazývá svéprávností, což vzniká v plném rozsahu dosažením plnoletosti.³³

Občanský zákoník z roku 1950 pro určení míry způsobilosti k právním úkonům rozlišoval tři věkové kategorie, a to: 6, 15 a 18 let.

Svéprávnosti mohl být soudem zbaven ten, kdo byl starší než šest let a nebyl vůbec schopen sám si své věci obstarávat pro duševní poruchu, která není přechodná. Takoví lidé měli potom právní postavení jako šestileté děti.³⁴

Svéprávnosti mohl být soudem zbaven ten, kdo byl zletilý a nebyl pro duševní poruchu, která není jen přechodná, nebo pro navyklé nadměrné požívání alkoholických nápojů anebo omamných prostředků nebo jedů schopen obstarávat si sám své věci náležitě.³⁵

Kdo byl zbaven svéprávnosti jen částečně anebo není pro duševní poruchu schopen obstarat si sám své věci náležitě, je co do způsobilosti k právním úkonům roven tomu, kdo dosáhl věku patnácti let. Právní postavení osoby částečně zbavené svéprávnosti odpovídalo postavení patnáctiletého člověka.³⁶

³² Srov. Schelleová, I., Schelle, K., *Civilní kodexy*. Brno: Doplněk, 1993, s. 27.

³³ Srov. Schelleová, I., Schelle, K., *Civilní kodexy*. Brno: Doplněk, 1993, Občanský zákoník z roku 1950, § 9, s. 298.

³⁴ Srov. Schelleová, I., Schelle, K., *Civilní kodexy*. Brno: Doplněk, 1993, Občanský zákoník z roku 1950, § 15, s. 299.

³⁵ Srov. Schelleová, I., Schelle, K., *Civilní kodexy*. Brno: Doplněk, 1993, Občanský zákoník z roku 1950, § 16, s. 299.

³⁶ Srov. Schelleová, I., Schelle, K., *Civilní kodexy*. Brno: Doplněk, 1993, Občanský zákoník z roku 1950, § 13, s. 298.

Osobám, které byly tělesně postiženy a jejich postižení jim působilo při spravování jejich věcí nebo hájení jejich zájmů obtíže, mohl být soudem ustanoven opatrovník na jejich žádost. Rozsah oprávnění opatrovníka určil soud podle žádosti o jeho ustanovení. Toto opatrovnictví mohlo být zrušeno soudem, jestliže pominuly příčiny, pro které byl opatrovník ustanoven, nebo také na základě žádosti osoby, která původně o opatrovnictví požádala.³⁷

Zákon č. 142/1950 Sb., Občanský soudní řád upravoval řízení o zbavení svéprávnosti. Stanovil příslušnost soudu, dále určoval, že ten, kdo má být zbaven svéprávnosti, musí být vyslechnut osobně a vyšetřen alespoň dvěma znalci, od vyšetření znalci i od výsledku bylo možno upustit pouze v tom případě, pokud byl stav osoby vyšetřen v posledních šesti měsících při přijetí do ústavu a jestliže nenastala od té doby podstatná změna.³⁸

Ustanovení § 288 dávalo možnost pro napravení osob, které splňovaly podmínky pro zbavení svéprávnosti z důvodu nadměrného požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků a jedů. Pokud bylo na základě šetření možné očekávat, že osoba, o kterou jde, se polepší, mohl soud rozhodnutí odložit a stanovit přiměřenou lhůtu pro polepšení. Odklad mohl záviset na tom, že se osoba podrobí léčení v odborném ústavu po dobu ne delší jednoho roku.³⁹

Občanský soudní řád z roku 1950 vymezoval problematiku práv a povinností opatrovníka tak, že ustanovení o poručnicích, poručencích a ochraně poručenců se přiměřeně užilo i na opatrovníky.⁴⁰

V tomto období se občanské právo v Československu odklonilo od kontinentálního práva, ale v oblasti opatrovnictví k odchýlení nedošlo.

³⁷ Srov. Schelleová, I., Schelle, K., *Civilní kodexy*. Brno: Doplněk, 1993, Občanský zákoník z roku 1950, § 63 - 64, s. 306.

³⁸ Srov. Zákon č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, Hlava IV, díl.1., § 284 – 286.

³⁹ Srov. Zákon č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, Hlava IV, díl 1., § 288, odst. 1.

⁴⁰ Srov. Zákon č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, Hlava II, díl.1., § 262.

2.4 Občanský zákoník z roku 1964 a Občanský soudní řád z roku 1963 (účinný od 1. 4. 1964)

Občanský zákoník z roku 1964 je na našem území poslední občanskoprávní kodifikací. Nahradil občanský zákoník z roku 1950, který se stal nedostačující právní úpravou pro poměry a vztahy v tehdejší společnosti. V souvislosti s přípravou a přijetím Ústavy v roce 1960 se ukázala potřeba vydání nového občanskoprávního zákonku. Dne 1. dubna 1964 vstoupil v platnost občanský zákoník, který omezil předmět své úpravy pouze na společenské, majetkové a osobní vztahy, které vznikaly v oblasti uspokojování osobních potřeb a jejichž subjekty byly pouze tehdejší organizace a občané, jakož i občané mezi sebou navzájem.⁴¹ Občanský zákoník z roku 1964 změnil i terminologii, do té doby pojem „svéprávnost“ byla nahrazena „způsobilostí k právním úkonům“.⁴²

Občanský zákoník upravuje základní občanskoprávní vztahy, od roku 1964 byl mnohokrát doplňován a novelizován, aby odpovídal potřebám direktivního systému. Po zásadní politické změně v roce 1989 došlo logicky ke změnám i v legislativě, kdy nejdůležitějšími byly změny právě v občanském právu. Po několika dílčích novelách občanského zákoníku se zákonodárci rozhodli vydat cestou novelizací místo celkové kodifikace občanského práva. Bylo přijato několik novel občanského zákoníku, z nichž nejdůležitější je zákon č. 509/1991, tzv. velká novela, která vrátila občanský zákoník k jeho klasickému soukromoprávnímu pojetí.⁴³ Občanský zákoník se stal obecným základem soukromého práva a společně s dalšími zákony základem právního státu. Následovaly další dílčí úpravy, poslední v roce 2009.

Podle současné české občanskoprávní úpravy jsou fyzické osoby subjekty práva, mají právní způsobilost, kterou se rozumí způsobilost k právům a povinnostem a způsobilost k právním úkonům.⁴⁴

Způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti vzniká narozením a vyjadřuje, že je subjektem práva, má právní subjektivitu, která je pro všechny rovná.⁴⁵

⁴¹ Srov. Schelleová, I., Schelle, K., *Civilní kodexy*, Brno: Doplněk, 1993, s. 32.

⁴² http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_LRV_090430_final_s%20obsahem.pdf

⁴³ Srov. Plecítý, V., Vrabec, J., Salač, J., *Základy občanského práva*. 2. vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005, s. 18.

⁴⁴ Srov. Bičovský, J., Holub, M., : *Občanský zákoník, poznámkové vydání s judikaturou*. 3. vydání, Praha: LINDE, 1995, s. 20.

Způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti (způsobilost k právním úkonům) vzniká v plném rozsahu zletilostí a znamená to, že osoba má možnost provádět veškeré právní úkony.⁴⁶

Občanský zákoník definuje, kdy soud zbaví osobu způsobilosti k právním úkonům. Je to v případě, jestliže osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, není vůbec schopna činit právní úkony⁴⁷ nebo kdy soud způsobilost osoby k právním úkonům omezí a to, jestliže osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná anebo pro nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů je schopna činit jen některé právní úkony.⁴⁸

Právní úprava institutu zbavení způsobilosti k právním úkonům a opatrovnictví v občanském zákoníku je velmi kusá a nejednoznačná, nezdůrazňuje, že v centru aplikace omezení způsobilosti je zájem dotčené osoby a že její opatrovník má povinnost podle toho jednat (konzultovat veškeré informace s dotčenou osobou, řídit se v maximální možné míře jejím přáním, o všem informovat, apod.).⁴⁹

Zákonné zastoupení nezletilých dětí upravuje zákon o rodině.

Pokud je osoba rozhodnutím soudu zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo je její způsobilost k právním úkonům soudem omezena, zákonným zástupcem je v soudním řízení ustanoven opatrovník.⁵⁰ Pokud nemůže být opatrovníkem příbuzný ani jiná osoba, soud ustanoví opatrovníkem orgán místní správy, popřípadě jeho zařízení, pokud má právní subjektivitu.⁵¹

Při ustanovení opatrovníka soud ustanoví osobě zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům opatrovníkem rodiče nebo jinou osobu blízkou, pokud tomu nebrání protichůdné zájmy mezi touto osobou a rodičem či jinou osobou blízkou, či mezi osobami navzájem.⁵²

Povinností zákonného opatrovníka je také spravovat majetek těch, které zastupují. V případě, že se nejedná o běžnou záležitost, je třeba k nakládání s majetkem schválení soudu.⁵³

⁴⁵ Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 7.

⁴⁶ Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 8. odstavec 1.

⁴⁷ Srov. Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 10, odstavec 1.

⁴⁸ Srov. Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 10, odstavec 2.

⁴⁹ Srov. Mental Disability Advocacy Center, Rozhodování osob s duševní poruchou, 2008, s. 3.

⁵⁰ Srov. Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 27, odstavec 2.

⁵¹ Srov. Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 27, odstavec 3.

⁵² Srov. Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 192, odstavec 1.

⁵³ Srov. Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 28, s. 48.

Zda se jedná o běžnou či neběžnou záležitost je na posouzení opatrovníka podle okolností jednotlivého případu. Na to, jak spravuje opatrovník majetek, dohlíží soud. Jedinou konkrétní povinností opatrovníka, která je stanovena zákonem, je po skončení zastupování předložit soudu závěrečný účet majetku, popřípadě soud během zastupování uloží opatrovníkovi podávat pravidelné zprávy o své činnosti.⁵⁴

Občanský zákoník je i přes novelizace poplatný právní politice totalitní éry, proto byly z rozhodnutí ministra spravedlnosti v roce 2001 zahájeny práce na přípravě nového občanského zákoníku. Pracovní komise ministerstva vnitra zpracovala návrh nového občanského zákoníku, který dne 27. 4. 2009 předložili předseda vlády M. Topolánek a ministr spravedlnosti J. Pospíšil na jednání schůze vlády České republiky, spolu s důvodovou zprávou. Návrh sleduje celkový příklon ke kontinentálnímu právu s cílem vytvořit standardní občanský zákoník s respektem k tradici středoevropského právního myšlení. Vychází mimo jiné i z faktu, že základem evropské právní kultury je římské právo, jehož instituty mají vliv i na moderní občanské zákoníky. V terminologii se navrací zpátky k tradičnímu pojmu svéprávnost.⁵⁵

⁵⁴Srov. Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 193, odst. 2.

⁵⁵http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_LRV_090430_final_s%20obsahem.pdf

3. Právní úprava řízení o způsobilosti k právním úkonům

Řízení o způsobilosti k právním úkonům má svůj hmotně právní základ především v ustanoveních zákona č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Podle tohoto zákona vzniká způsobilost vlastními úkony nabývat práva a brát na sebe povinnosti dovršením zletilosti, tzn. 18 let. Pouze v případě osoby mladší 18 let, ale starší 16 let, je možné nabýt zletilosti uzavřením manželství na základě povolení soudu. Nezletilí mají způsobilost k právním úkonům omezenou svou rozumovou a mravní vyspělostí. Procesně je řízení o způsobilosti k právním úkonům upraveno v zákoně č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

3.1 Zahájení řízení

Zahájit řízení o způsobilosti k právním úkonům je možné na základě návrhu nebo podnětu podaného u místně příslušného soudu.

3.1.1 Zahájení řízení o způsobilosti k právním úkonům na základě návrhu

Návrh může podat kterákoliv fyzická či právnická procesně způsobilá osoba, pokud je přesvědčena že je to potřebné pro ochranu zájmů navrhované osoby. Návrh může podat i zdravotnické zařízení, v takovém případě je účastníkem řízení.⁵⁶

Návrh musí mít patřičné náležitosti; jméno, příjmení a bydliště osoby, která návrh podává, i osoby, o níž bude soud rozhodovat. Mělo by být patrné, kterému soudu je adresováno, kdo jej podává a čeho se navrhovatel domáhá. Návrh by měl být podepsán a měl by pravdivě vylíčit všechny skutečnosti a označit důkazy, kterých se navrhovatel dovolává.⁵⁷

Řízení je zahájeno dnem, kdy byl návrh doručen soudu.⁵⁸

Aby se v případě podání návrhu fyzickou osobou předešlo bezdůvodným návrhům, je třeba jej doložit lékařskou zprávou. Pokud tak navrhovatel neučiní při podání, soud mu uloží, aby do přiměřené lhůty předložil lékařské vysvědčení o duševním

⁵⁶ Srov. Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 186, odstavec 1.

⁵⁷ Srov. Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 79.

⁵⁸ Srov. Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 82.

stavu osoby o jejíž způsobilost k právním úkonům se jedná.⁵⁹ Je třeba doložit vyjádření ošetřujícího obvodního lékaře, který má k dispozici ve zdravotní dokumentaci i výsledky vyšetření a zprávy od odborných lékařů a ke zdravotnímu stavu se vyjádří. V případě, že podává návrh orgán místní správy, není nutné vyjádření lékaře dokládat.

Zákon pamatuje také na případy, kdy by někdo podal zjevně bezdůvodný návrh na zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům, ten je potom povinen nahradit újmu, která vyšetřovanému, jeho zástupci a státu řízením vznikla.⁶⁰

Kdo podá k soudu návrh na změnu způsobilosti k právním úkonům, je účastníkem řízení.

3.1.2 Zahájení řízení o způsobilosti k právním úkonům na základě podnětu

Podnět podávají převážně zdravotnická zařízení, soud je povinen přezkoumat, zda je podnět důvodný a v případě, že ano, soud unesením zahájí řízení. Ten, kdo podal podnět, účastníkem řízení není.

3.1.3 Usnesení o zahájení řízení.

V případě podaného návrhu či důvodného podnětu soud zahájí řízení usnesením o zahájení řízení o způsobilosti k právním úkonům, které doručí účastníkům řízení. Usnesení je doručeno i osobě, o jejíž způsobilosti k právním úkonům se bude jednat.

3.2 Účastníci řízení

Účastníkem řízení o zbavení způsobilosti k právním úkonům je především osoba (vyšetřovaný), o jejíž způsobilosti se rozhoduje, která je zastoupená zástupcem, kterého si může zvolit. V případě, že si vyšetřovaný nezvolí zástupce, soud ustanoví opatrovníkem pro řízení rodiče nebo osobu blízkou, pokud tomu nebrání protichůdné zájmy. V případě, že nemůže být opatrovníkem rodič nebo osoba blízká, předseda senátu ustanoví pro řízení opatrovníka z řad advokátů.⁶¹ V praxi to vypadá tak, že soud se na osobu o jejíž způsobilosti k právním úkonům se jedná (dále jen na vyšetřovaného) obrátí písemně, aby soudu do 15 dnů ode dne doručení oznámení

⁵⁹ Srov. Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 186, odstavec 2.

⁶⁰ Srov. Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 191, odstavec 2.

⁶¹ Srov. Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 187, odstavec 1.

sdělil jméno toho, koho si zvolil za svého zástupce v řízení. Pokud vyšetřovaný neoznámí žádnou osobu, je mu určen pro řízení jako opatrovník advokát.

Pokud podal návrh na zahájení řízení orgán místní správy nebo zdravotnické zařízení, stávají se také účastníky řízení

Pokud soud zjistí, že se někdo, o jehož právech a povinnostech má být v řízení jednáno, neúčastní řízení od jeho zahájení, vydá usnesení, kterým tuto osobu přibere jako účastníka řízení. Naopak účastníku, o jehož právech se nejedná, ukončí v řízení účast.⁶²

V případě, kdy se omezení způsobilosti k právním úkonům dotýká rodiče nezletilých dětí, náleží rodičovská zodpovědnost druhému rodiči, a proto jsou druhý rodič i nezletilé děti zastoupené kolizním opatrovníkem, považováni rovněž za účastníky řízení.⁶³

3.3 Průběh řízení, znalecký posudek

Řízení je zahájeno dnem, kdy byl místně příslušnému soudu doručen návrh nebo podnět. Po zahájení je povinností soudu zajistit důkazy, které by mohly přispět k řádnému rozhodnutí. Pokud je to možné, soud vyšetřovaného vyslechne a vyžádá si zprávy z místa bydliště, vyslechne svědky, zjistí majetkové poměry a vlastnictví nemovitostí vyšetřované osoby, o jejíž právní způsobilosti se má rozhodovat, apod.

Pro zjištění podmínek, které jsou rozhodné pro zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům si soud vyžádá znalecký posudek z oboru psychiatrie, popřípadě psychologie. Vyšetřovaný má povinnost se ke znalci dostavit a spolupracovat s ním. Jen na návrh znalce může soud nařídit, aby byla dotčená osoba vyšetřována ve zdravotnickém zařízení po dobu maximálně šesti týdnů.⁶⁴ Posudek znalce je důležitým podkladem pro rozhodnutí.

Nejčastější duševní poruchy, které vedou ke zbavení způsobilosti k právním úkonům jsou především dlouhodobé duševní poruchy: schizofrenie, trvalé poruchy a bludy, schizoaktivní poruchy v těžších formách, pokročilá demence – například demence u Alzheimerovy choroby, vaskulární demence u chorob - například u Pickovy choroby, Creutzfeld-Jacobsonovy choroby, Huntingtonovy a Parkinsonovy

⁶² Srov. Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 94, odst. 3, 4.

⁶³ Srov. Plecitý, V., *Zákon o rodině, komentář*. Praha: Eurounion, s.r.o., 2007, § 34, odstavec 2, s. 57.

⁶⁴ Srov. Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 188, odstavec 3.

choroby; dále duševní poruchy a poruchy chování vyvolané účinkem psychoaktivních látek ve stadiu pokročilé závislosti nebo se současnou přítomností demence, středně těžká, těžká a hluboká mentální retardace.⁶⁵

K omezení způsobilosti k právním úkonům vedou převážně duševní poruchy postihující jen některé složky osobnosti a jednání nemocného, které ovlivňují jeho způsobilost nakládat s majetkem a příjmem. Většinou se jedná o osobnosti s lehkou mentální retardací a osoby závislé na alkoholu či drogách, ve výjimečných případech se jedná o paranoiky, kterým psychóza ztěžuje možnost obživy vlastní nebo obživy rodiny.⁶⁶

Se znaleckým posudkem jsou seznámeni všichni účastníci řízení, soud znalce vyslechně, znalec soudu doporučuje, zda vyšetřovanému rozsudek doručit či nikoliv. Na základě znaleckého posudku soud rozhoduje, je to nejdůležitější podklad pro rozhodnutí.

3.4 Rozhodnutí

Ve věci samé je rozhodnuto rozsudkem, procesní rozhodnutí v době řízení mají formu usnesení. Rozhodnutí o zbavení způsobilosti k právním úkonům by mělo ve výrokové části jasně formulovat koho se rozhodnutí týká, aby nemohlo dojít k záměně, a dále co je předmětem rozhodnutí. Odůvodnění by mělo obsahovat jasné důvody, které vedly soud k vydání rozhodnutí.

V případě rozhodnutí o omezení způsobilosti k právním úkonům by měl soud stanovit rozsah omezení. Může se tak stát jak pozitivním, tak negativním výčtem; konkretizovat, k čemu je osoba způsobilá v případě pozitivního výčtu a k čemu ne, pokud je stanoven negativní výčet. Soud by měl taxativně vymezit k čemu osoba není oprávněna. V případě, že osoba učiní jakýkoliv úkon, který je v rozsudku vymezen, je tento neplatný. V drtivé většině je v rozhodnutí vymezena oblast hmotněprávní.

Rozsudek je doručen všem účastníkům do vlastních rukou. Soud může od doručení rozhodnutí o způsobilosti k právním úkonům do vlastních rukou upustit, jestliže na základě závěru znaleckého posudku adresát není schopen význam rozhodnutí pochopit.⁶⁷

⁶⁵ Srov. Baštecký, J., *Psychiatrie, právo a společnost*. Praha: Galén, 1997, s. 149 - 150.

⁶⁶ Srov. Baštecký, J., *Psychiatrie, právo a společnost*. Praha: Galén, 1997, s. 150.

⁶⁷ Srov. Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 189.

Po doručení rozsudku lze využít řádného opravného prostředku, kterým je odvolání. Rozhoduje o něm soud, který je nadřízený soudu, který napadené rozhodnutí vydal. V případě, že soud upustí od doručení rozsudku o zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům, je prakticky nemožné se odvolat, protože tomu, jehož práva byla dotčena a byl zbaven nebo omezen ve způsobilosti k právním úkonům, nebylo rozhodnutí doručeno.

3.5 Navrácení způsobilosti k právním úkonům

Omezení způsobilosti k právním úkonům je zásahem do nedotknutelnosti osoby, který se provádí v zájmu této osoby a k ochraně jejích práv. V případě, že by došlo ke změně, soud zbavení nebo omezení způsobilosti změní nebo zruší, změní-li se nebo odpadnou důvody, které k nim vedly.⁶⁸

Návrh na vrácení způsobilosti k právním úkonům může podat kdokoli, kdo má na věci svůj právní zájem. Může jej podat i osoba bez plné způsobilosti k právním úkonům a v tomto případě nemusí být zastoupena, vystupuje před soudem samostatně.

Pokud soud návrh zamítne a pokud nelze očekávat zlepšení stavu osoby zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům, může soud rozhodnout, že toto právo osobě po přiměřenou dobu, nejdéle však po dobu jednoho roku, nepřísluší.⁶⁹

⁶⁸ Srov. Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 10.

⁶⁹ Srov. Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 186.

4. Řízení o ustanovení opatrovníka

Se zbavením nebo omezením způsobilosti k právním úkonům neoddělitelně souvisí řízení o ustanovení opatrovníka.

Opatrovnictví je právní vztah založený na základě soudního řízení mezi dospělou osobou, která je považována za právně nezpůsobilou rozhodovat za sebe a osobou ustanovenou, aby rozhodovala jménem takové dospělé osoby.⁷⁰ Obecně je opatrovnictví přijímáno jako ochranný prostředek pro osoby, které jsou neschopny spravovat své osobní záležitosti v důsledku duševního postižení.

V návaznosti na řízení o způsobilosti, kde měla vyšetřovaná osoba ustanoveného opatrovníka pro řízení, jehož funkce s ukončením řízení zanikla, upravuje občanský soudní řád postup ustanovení opatrovníka, kdy předseda senátu je povinen postarat se o to, aby byl ustanoven opatrovník osobám, které ho podle zákona musí mít, tedy i osobám, u nichž soud o odejmutí jejich způsobilosti k právním úkonům rozhodl.⁷¹

4.1 Druhy opatrovnictví

Opatrovnictví ovlivňuje životy osob, které se dostanou pod jeho ochranný status. Právní úprava opatrovnictví je v našich současných legislativních normách, na rozdíl od úprav v minulosti, řešena jen okrajově.

4.1.1 Opatrovnictví osob zbavených způsobilosti k právním úkonům

Jedná se o základní a nejčastější formu opatrovnictví, kterou ustanovuje občanský zákoník, kdy zákonným zástupcem fyzické osoby, která byla rozhodnutím soudu zbavena nebo omezena ve způsobilosti k právním úkonům, ustanovuje opatrovníka.⁷² Jiná, komplexnější, definice opatrovnictví neexistuje. V praxi nastává paradoxní situace, kdy v řízení o zbavení způsobilosti k právním úkonům je osoba zbavena způsobilosti, ale nemá opatrovníka do doby, kdy proběhne řízení o ustanovení opatrovníka. Nezřídka se stává, že toto období trvá v řádech týdnů až měsíců.

⁷⁰ Rezoluce OSN č. 46/119 o ochraně duševně nemocných a zlepšení péče o duševní zdraví přijatá Valným shromážděním 17. prosince 1991. Zásada 5, Zdravotní vyšetření.

⁷¹ Srov. Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 192, odst. 1.

⁷² Srov. Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 27 odst. 2, s. 46.

Zákon dává přednost ustanovení opatrovníka z rodiny osoby zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům, nebo příbuzných, popřípadě jiných fyzických osob. Pokud ovšem nikdo takový není, ustanoví soud opatrovníkem orgán místní správy, popřípadě jeho zařízení.⁷³ V těchto případech může být osoba zbavená způsobilosti bez opatrovníka i několik měsíců.

4.1.2 Opatrovnictví podle § 29 Občanského zákoníku

Opatrovník může být ustanoven tomu, jestliže je to třeba pro ochranu jeho zájmů nebo vyžaduje-li to veřejný zájem. V tomto případě může soud ustanovit opatrovníka, jestliže je to potřeba z jiného vážného důvodu.⁷⁴ Jinými vážnými důvody mohou být například vážná tělesná invalidita, nemoc, nedostatek vyjadřovacích schopností.⁷⁵

Tato forma opatrovnictví je méně omezující, než řádné opatrovnictví osob zbavených způsobilosti. Ve své praxi tuto formu opatrovnictví doporučuji klientům, kteří mají problémy s nemocnými členy rodiny, kteří z důvodu své nemoci nejsou schopni zařizovat svoje záležitosti. Navíc, soudnímu řízení o ustanovení opatrovníka podle § 29, nepředchází posuzování znalců, je tedy kratší a opatrovník je dříve ustanoven.

4.1.3 Opatrovnictví kolizní

Opatrovník je ustanoven, pokud by nastal střet zájmů mezi opatrovníkem a osobou, která je zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo mezi dvěma osobami zbavenými způsobilosti k právním úkonům, které zastupuje jeden a tentýž opatrovník.⁷⁶ Většinou je tento opatrovník ustanoven jen pro jeden určitý právní úkon.

4.1.4 Opatrovnictví procesní

Procesní opatrovník je ustanoven pro řízení, kdy zastupuje osobu jen po dobu průběhu řízení a zaniká po ustanovení řádného opatrovníka. V tomto případě soud ustanoví opatrovníkem advokáta, jinou osobu je možné ustanovit opatrovníkem,

⁷³ Srov. Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů § 27 odstavec 3.

⁷⁴ Srov. Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů § 29.

⁷⁵ Srov. Bičovský, J., Holub, M.: Občanský zákoník, poznámkové vydání s judikaturou. 3. vydání, Praha: LINDE, 1995, s. 49.

⁷⁶ Srov. Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 30.

jen jestliže s tím souhlasí. Pokud soud nerozhodl jinak, opatrovník vystupuje před soudem prvního stupně, v odvolacím a v dovolacím řízení.⁷⁷

4.2 Opatrovník, jeho výběr, výkon a povinnosti

Právní úprava v této oblasti je nedokonalá, roztržitá a nedostatečná, v žádném právním řádu v minulosti nebyla úprava tak kusá. Zákon nestanoví kritéria pro výběr osoby opatrovníka, pro záruky, že bude opatrovnictví vykonáváno řádně, neexistuje rozlišení mezi opatrovníkem osoby zbavené způsobilosti a osoby omezené ve způsobilosti k právním úkonům.⁷⁸ Opatrovník by měl rozhodovat za osobu která má změněnou způsobilost k právním úkonům, ale také by měl mít povinnost chránit prospěch této osoby, činit za zastoupeného právní úkony, kterých není opatrovanec schopen.

Při výběru opatrovníka osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům neexistují dostatečná kritéria, výběr je založen především na tom, zda vyhovuje příbuzným dospělé osoby a zda s ním příbuzní souhlasí, ne na tom, jaké skutečné potřeby má osoba zbavená nebo omezená ve způsobilosti k právním úkonům.⁷⁹

V případě opatrovníků rodinných příslušníků a fyzických osob bez příbuzenské vazby se vyžaduje souhlas s ustanovením opatrovníka. Pokud není nikdo v rodině, ani jiný, kdo by funkci opatrovníka osobě zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům vykonával, je v tomto případě ustanoven opatrovníkem orgán místní správy. Veřejné opatrovnictví vykonává orgán místní správy v rámci samostatné působnosti. Starosta jako zástupce obce písemně jmenovitě pověří pracovníka úřadu k výkonu veřejného opatrovníka. Ve zplnomocnění by měl stanovit rozsah jeho pravomocí.

Opatrovníkem může být ustanoveno i zařízení orgánu místní správy, jestliže je oprávněno vystupovat svým jménem a má právní subjektivitu, což v praxi bývá nejčastěji zařízení sociálních služeb.⁸⁰ Opatrovník fyzická osoba musí s ustanovením souhlasit, v případě veřejného opatrovníka však souhlas není potřeba.

⁷⁷Srov. Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 29, odstavec 4.

⁷⁸Srov. Nová, H., *Nesvéprávní-nedostatečná právní ochrana*(5.). Právo a rodina, 2006, č. 4., s. 25.

⁷⁹Srov. Opatrovnictví a lidská práva v České republice, Mental Disability Advocacy Center, Budapešť, 2007, s. 46.

⁸⁰Srov. Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 27, odstavec 3.

Osoba zbavená nebo omezená ve způsobilosti k právním úkonům, o jejíchž právech se v otázce volby opatrovníka především jedná, není dotazována zda s volbou souhlasí, ani oslovena, aby sama navrhla svého opatrovníka.

Opatrovník je povinen složit slib, že bude řádně vykonávat své povinnosti a přitom dbát pokynů soudu podle § 193 odst. 3 občanského soudního řádu. Pro opatrovnictví nad osobami bez právní způsobilosti platí analogicky ustanovení občanského soudního řádu o poručenství nad nezletilými ve smyslu § 180 odst. 1 občanského soudního řádu.

Výkon opatrovnictví by měl být založen na spolupráci se soudem, který vykonává dohled nad fungováním institutu opatrovnictví. Opatrovník se v rámci výkonu své funkce stará o zájmy svého opatrovance, vyřizuje za něj veškeré záležitosti a stará se o jeho potřeby. Opatrovník disponuje s finančními prostředky opatrovance, spravuje jeho majetek a v případě, pokud nejde o běžnou záležitost, je třeba k nakládání s majetkem schválení soudu.⁸¹ Po dobu opatrovnictví dohlíží soud na správu majetku, kterou vykonává opatrovník, po skončení zastupování předloží opatrovník soudu závěrečný účet.⁸²

Opatrovníku, který je ustanoven osobě zbavené způsobilosti, je již při doručení Listiny ustanovení opatrovníka oznámena povinnost každoročně podávat soudu zprávy o osobě opatrovance a účty ze správy jeho majetku hospodaření vždy do 31. prosince každého roku.⁸³

⁸¹ Srov. Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 28.

⁸² Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 193, odstavec 1, 2.

⁸³ Listina o ustanovení opatrovníka, OS Zlín, č.j. P 424/2007-62, ze dne 17.9.2008.

5. Právní důsledky rozhodnutí o odejmutí způsobilosti k právním úkonům

Zbavení a omezení způsobilosti k právním úkonům je vždy závažným zásahem do osobní integrity občana.⁸⁴

Osoba, která je zbavena způsobilosti k právním úkonům nemůže nakládat se svým majetkem, nemůže však v podstatě činit žádné právní úkony, ty za ni činí opatrovník. Nebudu zmiňovat základní úkony jako je přebírání opatrovancova důchodu, hospodaření s ním, platby za inkaso, zajištění bydlení, stravy, nákupů apod. Zajištění všech základních správních úkonů, vyřizování dávek sociální péče, administrativní úkony, to jsou záležitosti, které každý opatrovník, ať už je to příbuzný, nebo veřejný opatrovník, automaticky vykonává.

Zbavení nebo omezení způsobilosti ovlivňuje život opatrovanců a v nemalé míře i jejich opatrovníků a má právní důsledky, které se promítnou do mnoha oblastí jejich života. Byla jsem zplnomocněna starostou města k výkonu funkce veřejného opatrovníka občanu omezenému ve způsobilosti k právním úkonům z důvodu paranoidní schizofrenie. Do té doby jsem měla jen obecnou informaci o tomto institutu. Teprve až jsem roli opatrovníka začala vykonávat, zjistila jsem, jaké důsledky ve všech oblastech života má pro opatrovance takový zásah. Zjišťovala jsem co vše je potřeba vyřídit, jaké dopady má zbavení nebo omezení způsobilosti jak pro opatrovance, tak i to, jaké povinnosti pro mě, jako opatrovníka, z toho vyplývají. Zmíním jenom některé oblasti, se kterými jsem se jako opatrovník – začátečník postupně seznámila.

5.1 Právo rodinné

V oblasti rodinného práva má zbavení nebo omezení způsobilosti dopad ve třech oblastech: a to je možnost uzavřít manželství, výkon rodičovských práv a osvojení dítěte.

⁸⁴ Srov. Nález Ústavního soudu II. ÚS 2630/07#2 NÁLEZ ÚS ze dne 13.12.2007, Zdroj: NALUS – databáze rozhodnutí ÚS, s. 4.

Manželství nemůže uzavřít občan, který je zbaven způsobilosti k právním úkonům.⁸⁵ Uzavření manželství je právní úkon, vyžadující způsobilost k právním úkonům, osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům tedy nemohou uzavřít manželství. Pokud by uzavřela manželství osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům, soud by takové manželství prohlásil za neplatné i bez návrhu.⁸⁶

Osoby omezené ve způsobilosti k právním úkonům mají rozsah omezení stanoven rozhodnutím soudu. Pokud by chtěla uzavřít manželství osoba, která je omezena ve způsobilosti k právním úkonům, musí o tomto právním úkonu rozhodnout soud po provedeném řízení a posouzení, jestli je tato osoba schopna uzavřít manželství.⁸⁷

Dospělé osoby, které nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, nemají ani rodičovskou zodpovědnost a v takovém případě náleží rodičovská zodpovědnost druhému rodiči.⁸⁸ V praxi to znamená, že pokud jeden z rodičů nemá způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, je zbaven nebo omezen ve způsobilosti k právním úkonům, vykonává rodičovskou zodpovědnost druhý z rodičů. Z tohoto důvodu jsou druhý rodič i dítě, zastoupené kolizním opatrovníkem, účastníky řízení, ve kterém se jedná o zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům rodiče. Rovněž osvojení dítěte je závažný právní úkon, proto ten, kdo nemá způsobilost k právním úkonům nemůže být osvojitelem.⁸⁹

5.2 Právo volební

Dospělé osoby, které nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, jsou zbaveny možnosti výkonu podstatných politických práv.⁹⁰

Právo volit nemají ze zákona občané, kteří byli pravomocně zbaveni způsobilosti k právním úkonům.⁹¹ Je to výslovně uvedeno ve všech volebních zákonech, které byly dosud v České republice vydány.

⁸⁵ Zákon č. 93/1963 Sb., *Zákon o rodině*, ve znění pozdějších předpisů, §14, odstavec 1.

⁸⁶ Srov. Plecitý, V., *Zákon o rodině, komentář*. Praha: Eurounion, s.r.o., 2007, s. 18.

⁸⁷ Srov. Plecitý, V., *Zákon o rodině, komentář*. Praha: Eurounion, s.r.o., 2007, s. 19.

⁸⁸ Srov. Plecitý, V., *Zákon o rodině, komentář*. Praha: Eurounion, s.r.o., 2007, § 34, odstavec 2, s. 57.

⁸⁹ Srov. Plecitý, V., *Zákon o rodině, komentář*. Praha: Eurounion, s.r.o., 2007, § 6, odstavec 2, s. 97.

⁹⁰ Srov. MDAC, *Opatrovnictví a lidská práva v České republice*. Mental Disability Advocacy Center: Budapešť, 2007, s. 50.

⁹¹ Srov. Zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů, § 2, odstavec 2.

V případě osob zbavených způsobilosti k právním úkonům nemají tyto právo volit ani být zvoleny do obou komor parlamentu, do zastupitelstva obce,⁹² ani hlasovat v místním referendu.⁹³

Osobám, které jsou omezeny ve způsobilosti k právním úkonům, není volební právo upřeno, mohou se účastnit voleb aktivně jako voliči.

Soudy zasílají rozsudky o zbavení způsobilosti na místně příslušné městské úřady pro potřeby evidence obyvatel. Tyto informace jsou využívány při sestavování volebních seznamů voličů příslušných volebních okrsků.

5.3 Občanský průkaz

Osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům občanský průkaz mohou mít, pokud o něj za ně požádá opatrovník. Občanský průkaz potom musí obsahovat povinný údaj o zbavení způsobilosti k právním úkonům.⁹⁴ Opatrovník má ze zákona povinnost odevzdat občanský průkaz občana, který byl rozhodnutím soudu zbaven způsobilosti k právním úkonům a to ve lhůtě do 15 dnů kdy usnesení soudu o jeho jmenování nabylo právní moci.⁹⁵ Současně však na opatrovníka přechází povinnosti. Pokud pro osobu zbavenou způsobilosti k právním úkonům bude vyřizovat občanský průkaz, musí doložit veškeré potřebné doklady k vyřízení žádosti o nový průkaz.

V případě osob omezených ve způsobilosti k právním úkonům je situace složitější. Tyto osoby občanský průkaz musí mít, v občanském průkazu je povinným údajem skutečnost, že osoba byla omezena ve způsobilosti k právním úkonům.⁹⁶ Doba platnosti stávajícího občanského průkazu skončí, jestliže byla občanovi rozhodnutím soudu omezena způsobilost k právním úkonům⁹⁷ a občan je povinen si požádat o vydání nového občanského průkazu do 10 dnů po nabytí právní moci rozhodnutí soudu o omezení způsobilosti k právním úkonům.⁹⁸ V případě, že tuto povinnost osoba omezená ve způsobilosti k právním úkonům není schopná splnit, přecházejí

⁹² Srov. Zákon č. 491/2001 Sb., o volbách do obcí, ve znění pozdějších předpisů, § 4 odst. 2 písm. b), a § 5 odstavec 1.

⁹³ Srov. Zákon č. 22/2004 Sb., o místním referendu, § 2.

⁹⁴ Srov. Zákon č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, ve znění pozdějších předpisů § 3.

⁹⁵ Srov. Zákon č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, ve znění pozdějších předpisů § 15, odst. 3.

⁹⁶ Srov. Zákon č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, ve znění pozdějších předpisů § 3, odst. 3.

⁹⁷ Srov. Zákon č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, ve znění pozdějších předpisů § 11, odst. 1., písm. f).

⁹⁸ Srov. Zákon č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, ve znění pozdějších předpisů § 14, odstavec 1., písm. g).

povinnosti na opatrovníka.⁹⁹ V praxi je dodržení takových lhůt velmi problematické. Dovedu si představit, že pokud je osoba omezena ve způsobilosti k právním úkonům na návrh rodinného příslušníka, děje se tak v zájmu nemocné osoby a je předpoklad, že i když opatrovník ještě není ustanoven směřuje osobu tak, aby si nový občanský průkaz vyřídila. Situace, kdy je osoba omezena ve způsobilosti k právním úkonům, rozhodnutí je pravomocné, není nikdo, kdo by souhlasil s ustanovením opatrovníka, soud ustanoví opatrovníkem orgán místní správy. Tady se jedná o dlouhou prodlevu a paradoxně se stává, že člověku, který je soudem omezen ve způsobilosti k právním úkonům není rozsudek na doporučení soudního znalce doručen, takže ani neví, že je omezen ve způsobilosti k právním úkonům, natož aby si vyřídil nový občanský průkaz, který je již neplatný. Pro veřejného opatrovníka je velmi problematické s opatrovancem tuto situaci později vyřešit. Navíc se mnohdy stává, že taková osoba si do doby, kdy je ustanoven opatrovník ještě „stihne“ vyřídít půjčku, udělat dluhy apod.

5.4 Lékařské výkony a hospitalizace

Lékařské výkony mohou být prováděny pouze se souhlasným vyjádřením osoby,¹⁰⁰ tedy v případě osob zbavených a omezených ve způsobilosti k právním úkonům je to souhlas opatrovníka. Souhlas pacienta, v případě osob zbavených nebo omezených ve způsobilosti k právním úkonům nevyžadují zákroky, které jsou neodkladné a vedou k záchraně života, v takovém případě je lékař oprávněn rozhodnout o provedení výkonu.¹⁰¹

Souhlas není nutný ani v případě, že osoba jeví známky duševní choroby nebo intoxikace a ohrožuje sebe nebo své okolí nebo jde o záchranu života a vzhledem ke zdravotnímu stavu není možné vyžadovat souhlas.¹⁰²

Pokud je nemocný bez svolení převzat do ústavní péče, je povinností zdravotnického zařízení tuto skutečnost ohlásit soudu, v jehož obvodu se zařízení nachází, a to do 24 hodin. Soud potom o každé takto umístěné osobě zahájí řízení o vyslovení

⁹⁹ Srov. Zákon č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, ve znění pozdějších předpisů, § 14, odst. 2.

¹⁰⁰ Srov. Zákon č. 20/1966 Sb., o péči a zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, § 23, odstavec 2.

¹⁰¹ Srov. Zákon č. 20/1966 Sb., o péči a zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, § 23, odstavec 3.

¹⁰² Srov. Zákon č. 20/1966 Sb., o péči a zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, § 23, odstavec 4, písm. c).

přípustnosti a po provedení důkazů soud do sedmi dnů, kdy došlo k oznámení soudu, usnesením rozhodne, zda došlo k převzetí ze zákonných důvodů.¹⁰³

Soud rozhoduje na základě vyslechnutí ošetřujícího lékaře, zadržované osoby a celkového zvážení situace. V případě, že by hospitalizace bez souhlasu duševně nemocného přesáhla dobu tří měsíců, soud určí znalce z oboru psychiatrie, který není zaměstnancem zařízení, kde je nemocný hospitalizován, aby vypracoval posudek, zda je přípustné další zadržení.¹⁰⁴

Jestliže se jedná o interrupci, ženu zbavenou způsobilosti k právním úkonům zastupuje v plné míře opatrovník, u ženy omezené ve způsobilosti k právním úkonům je třeba o její souhlas žádat, protože zřejmě její omezení ve způsobilosti nebude zahrnovat výslovně omezení k udělení souhlasu s interrupcí.

Osoba omezená ve způsobilosti k právním úkonům není způsobilá k těm občanskoprávním úkonům, jež jsou taxativně v rozsudku vymezeny. Především se jedná o omezení v oblasti majetkoprávní a pracovněprávní. Právní úkony, k nimž není způsobilá, za ni činí opatrovník. Nemůže však být bez svého souhlasu umístěna v ústavu sociální péče nebo ve zdravotnickém zařízení.¹⁰⁵

5.5 Jiná oprávnění

Institut zbavení způsobilosti k právním úkonům zasahuje do všech oblastí života. Je samozřejmé, že to ovlivní i život opatrovníka, který nesvéprávnou osobu zastupuje. V mnoha případech opatrovníci nejsou seznámeni se všemi zákony a předpisy. Chtěla bych dále zmínit ještě několik zákonů, se kterými běžně nepracujeme, ale mají souvislost s problematikou změny způsobilosti k právním úkonům.

Osoby, které jsou zbaveny způsobilosti k právním úkonům nemohou podnikat. Živnost mohou fyzické osoby provozovat pouze v případě, že mají způsobilost k právním úkonům.¹⁰⁶

Do pracovního poměru mohou osoby zbavené i omezené ve způsobilosti k právním úkonům vstoupit podle svých schopností již po dosažení věku 15 let.¹⁰⁷ Pracovní

¹⁰³ Srov. Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 191a, 191b, odstavce 3, 4.

¹⁰⁴ Srov. Zákon č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 191d, 191 e, odstavec 1.

¹⁰⁵ Srov. Nález Ústavního soudu II.ÚS 2630/07#2 NÁLEZ ÚS ze dne 13.12.2007. Zdroj: NALUS – databáze rozhodnutí ÚS, s. 4.

¹⁰⁶ Srov. Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, § 6, odst. 1, písm. b).

smlouvu v tomto případě za ně podepisuje opatrovník. To, že je osoba zbavena nebo omezena ve způsobilosti k právním úkonům neznamena, že nemůže pracovat a uzavírat pracovní smlouvu prostřednictvím svého opatrovníka.

Osoby, které jsou zbaveny způsobilosti k právním úkonům, nemohou být provozovatelem motorového vozidla, mohou být pouze jeho majitelem, u osob omezených ve způsobilosti k právním úkonům záleží v tomto případě na rozsahu omezení. Při žádosti o získání řidičského oprávnění je žadatel povinen podrobit se lékařskému vyšetření. Řídit vozidlo smí pouze osoba, která je dostatečně tělesně a duševně způsobilá.¹⁰⁸ Zdravotní způsobilostí k řízení motorových vozidel se rozumí tělesná a duševní schopnost k řízení vozidla, zdravotně způsobilý není ani ten, kdo má poruchy chování způsobené závislostí na alkoholu.¹⁰⁹

V případě, že by osoba byla zbavena nebo omezena ve způsobilosti k právním úkonům z důvodů duševní poruchy, je předpoklad, že pozbyla zdravotní způsobilost k řízení motorových vozidel a pokud vlastní řidičský průkaz, je povinna jej odevzdat.¹¹⁰

Zákon o střelných zbraních a střelivu řeší mimo jiné vydání zbrojního pasu a výslovně uvádí, že zbrojní průkaz se vydá jen osobě, která dosáhne předepsaného věku a je způsobilá k právním úkonům, kromě toho je žadatel o zbrojní průkaz posouzen posuzujícím lékařem.¹¹¹ Znamená to, že pokud by osoba do doby, než byla zbavena způsobilosti k právním úkonům, byla držitelem zbrojního pasu a zbraně, po nabytí právní moci rozsudku o zbavení způsobilosti nemá na držení zbraně nárok.

Stejná situace může nastat v případě držení loveckého lístku.

Osoby, které soud zbavil nebo omezil ve způsobilosti k právním úkonům nebo které díky tělesné nebo duševní vadě nejsou způsobilé ovládat loveckou zbraň, nemají právo k vydání loveckého lístku.¹¹² Po nabytí právní moci rozsudku o zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům, nemá taková osoba právo mít lovecký lístek a držet loveckou zbraň.

¹⁰⁷ Srov. Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce § 6, odst. 1.

¹⁰⁸ Srov. Zákon č. 361/2000 Sb., zákon o silničním provozu, ve znění pozdějších předpisů, § 3, odst. 2.

¹⁰⁹ Srov. Zákon č. 361/2000 Sb., zákon o silničním provozu, ve znění pozdějších předpisů, § 84, odst. 1. a 3.

¹¹⁰ Srov. Zákon č. 361/2000 Sb., zákon o silničním provozu, ve znění pozdějších předpisů, § 94.

¹¹¹ Srov. Zákon č. 288/1995 Sb. O střelných zbraních a střelivu, § 40.

¹¹² Srov. Baštecký, J., *Psychiatrie, právo a společnost*. Praha: Galén, 1997, s.163.

5.6 Protiprávní úkony

V případě zavinění přestupků a trestných činů se osoby zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům posuzují podle příslušných zákonů. Pokud se takové osoby dopustí přestupku nebo trestného činu, posuzují se jako duševně nemocní s přihlédnutím na situaci, zda byly u nich v daný okamžik rozpoznávací či ovládací schopnosti sníženy či vymizeny.

Za přestupek není odpovědný ten, kdo trpí duševní poruchou a nemohl rozpoznat, že jde o porušení zákona, nebo nemohl své jednání ovládat.¹¹³

Pokud se dopustí opatrovanec trestného činu, posuzuje se trestný čin podle toho, zda se jednalo o nepřičetnost, pokud pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.¹¹⁴ Jestliže měl pachatel v době spáchání trestného činu podstatně sníženou schopnost rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, je zmenšeně přičetný.¹¹⁵

V trestním řízení vystupuje opatrovník obviněné osoby, která je zbavena nebo omezena ve způsobilosti k právním úkonům, jako zákonný zástupce. Opatrovník je oprávněn obviněného zastupovat, zvolit mu obhájce, podávat za obviněného opatrovance návrhy, žádosti a má právo účastnit se těch úkonů, na které má ze zákona nárok obviněný. Tato práva ve prospěch obviněného může opatrovník vykonávat i proti vůli opatrovance.¹¹⁶

Pokud je obviněný zbaven nebo omezen ve způsobilosti k právním úkonům, musí mít již v přípravném řízení obhájce.¹¹⁷ V případě obviněného, který je zbaven nebo omezen ve způsobilosti k právním úkonům, je povinností opatrovníka zvolit mu obhájce pro řízení.¹¹⁸

Snažila jsem se o přiblížení některých problémů, na které může opatrovník při výkonu své funkce narazit. Aspektů, které ovlivňují život opatrovance a současně i opatrovníka je mnoho, nezmiňuji je všechny, pouze jsem upozornila na ty, které opatrovník v praxi nejčastěji řeší.

¹¹³ Srov. Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, § 5, odst. 2.

¹¹⁴ Srov. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, § 26.

¹¹⁵ Srov. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, § 27.

¹¹⁶ Srov. Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 34.

¹¹⁷ Srov. Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 36, odst. 1.

¹¹⁸ Srov. Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 37, odst. 1.

6. Opatrovnictví v zařízeních sociálních služeb

V pobytových zařízeních sociálních služeb (dříve ústavy sociální péče) bylo běžnou praxí, že opatrovníkem osoby zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům, která žije v tomto zařízení, je samotné zařízení jako právnická osoba. V reálu se stává, že zařízení plní funkci poskytovatele sociální služby a její ředitel nebo zaměstnanec vykonává funkci opatrovníka osobě zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům. V těchto případech může docházet, a také dochází, ke střetu zájmů. Je vhodné danou podobu opatrování transformovat tak, aby se opatrovníkem stal orgán místní správy - obec, ve které se zařízení sociálních služeb nachází. Dále uvádím důvody, proč je tato transformace žádoucí.

6.1 Uzavírání smluv v zařízeních sociálních služeb

Zákon o sociálních službách určuje, že osoby, které podle lékařského posudku ošetřujícího lékaře nejsou schopny samy jednat a které nemají zákonného zástupce, zastupuje při uzavírání smlouvy s poskytovatelem sociální služby obecní úřad s rozšířenou působností podle místa trvalého nebo hlášeného pobytu osoby, nebo pokud o poskytnutí pobytových sociálních služeb, je místně příslušný obecní úřad s rozšířenou působností obce, kde má toto zařízení sídlo.¹¹⁹ Zákon však neřeší problém osob, které jsou zbaveny nebo omezeny v právní způsobilosti a opatrovníka (zákonného zástupce) již mají. Navíc, když je tímto zástupcem ústav, ve kterém žijí a který jim poskytuje služby. U opatrovanců, příjemců příspěvku na péči, kteří žijí v zařízení sociálních služeb a jejichž opatrovníkem je zařízení, rozhoduje opatrovník o využití tohoto příspěvku. Příspěvek na péči je určen na pokrytí nákladů sociálních služeb. Tím, že je příspěvek přímo poskytován zařízení, které je opatrovníkem, může dojít k situaci, že opatrovník za nejlepší službu pro svého opatrovance považuje pobyt ve svém zařízení z důvodů finanční výhodnosti. Opatrovanec je odkázán na službu ústavu, i přesto, že by mohl využívat jiný typ služby.¹²⁰

¹¹⁹ Srov. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, § 91, odst. 6.

¹²⁰ Srov. Od paragrafů k lidem. *Analýza situace v oblasti sociálních služeb po přijetí zákona o sociálních službách*. Občanské sdružení SKOK: 2007, str. 40.

Zákon o sociálních službách vyjmenovává povinnosti poskytovatele, kdy je kladen důraz na prosazování individuálních práv a potřeb uživatele, jasné a srozumitelné podávání informací o poskytovateli a podmínkách poskytování sociálních služeb. Jednou z povinností poskytovatele je vytvářet takové podmínky při poskytování sociálních služeb, které umožní osobám naplňovat jejich lidská a občanská práva a zamezí střetům zájmů osob příjemců služeb se zájmy poskytovatele.¹²¹ U opatrovanců, kterým vykonává funkci opatrovníka ústav jde ve většině případů o střet zájmů. V případě střetu zájmů opatrovníka a opatrovance by měl být ustanoven kolizní opatrovník. Po vykonání úkonů, které byly střetem zájmů, úkol kolizního opatrovníka končí. Ve stávající situaci, kdy opatrovníkem osob využívajících služby je poskytovatel není možné využít ani kolizního opatrovníka.¹²² Veřejný ochránce práv doporučuje situaci, kdy pracovníci domova vykonávají funkci opatrovníků svých klientů, začlenit do vnitřního předpisu, který se vztahuje ke střetu zájmů a možného porušení práv klientů. Domovy by se měly co nejdříve vzdát výkonu opatrovnické funkce nad svými klienty, neboť jde o trvalý střet zájmů.¹²³ V případě střetu zájmů opatrovníka a opatrovance využívajícího pobytové služby je situace řešena změnou veřejného opatrovníka, kdy by byl ustanoven veřejný opatrovník z obce, ve které se ústav nachází. V současné době dochází k mnoha soudním řízením o změně veřejného opatrovníka ústavu na veřejného opatrovníka obec.

6.2 Opatrovnictví v zařízeních sociálních služeb a standardy kvality

Standardy kvality sociálních služeb jsou jedním z nejdůležitějších nástrojů k ochraně práv uživatelů, jsou přílohou zákona o sociálních službách. Jejich naplňování je základem pro zajištění souladu služeb s požadavky, které na službu klade evropský sociální model, jehož podstatou je sociální začlenění a ochrana lidí před vyloučením.¹²⁴

¹²¹ Srov. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, § 88, pís. a)- c).

¹²² Srov. Od paragrafů k lidem. *Analýza situace v oblasti sociálních služeb po přijetí zákona o sociálních službách*. Občanské sdružení SKOK: 2007, str. 41.

¹²³ Srov. Zpráva z návštěv domovů pro osoby se zdravotním postižením, veřejný ochránce práv, říjen 2009, str. 81, dostupná na:

<http://www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?back=/cinnost/ochrana.php&doc=1543>

¹²⁴ Srov. Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe. *Průvodce poskytovatele*. Praha: MPSV, 2002, str. 7.

Standardy kvality se kromě smluvních vztahů věnují dalším oblastem ochrany uživatelů, v případě problematiky opatrovanců se jedná především o standard č. 1 „Cíl a způsoby poskytování služeb“ a standard č. 2 „Ochrana práv“. V případě, že je opatrovníkem uživatele sociální služby zaměstnanec zařízení, ve kterém je opatrovaná osoba umístěna, nemohou být tyto dva standardy naplňovány. Kritéria vztahující se k standardu č. 1 zkoumají, jestli uživatel v rámci poskytované služby může uplatňovat svoji vlastní vůli, jak toto vše zajišťuje poskytovatel, zda chrání zájmy uživatele.¹²⁵

Standard č. 2 se vztahuje k ochraně práv uživatele, poskytovatel je mimo jiné povinen vypracovat pravidla, která by zamezila střetu zájmů zařízení a jeho pracovníků s uživatelem služeb. V případě, že k takovým střetům dochází, v našem případě ve vztahu opatrovník - poskytovatel a opatrovanec – uživatel, má poskytovatel služby tento rozpor řešit a odstranit.¹²⁶ Zavedení standardů do sociálních služeb je podmínkou jejich fungování, na jejich dodržování dohlíží inspekce sociálních služeb.

6.3 Opatření omezující pohyb

Jedná se o restriktivní opatření vůči uživateli sociálních služeb. Nástrojem ochrany práv uživatelů je přesně definované vymezení výjimky, kdy je možné toto opatření použít. Je to pouze v případě, kdy je ohrožen život nebo zdraví osob, uživatelů nebo zdraví a život jiných osob, pouze po dobu nezbytně nutnou, která postačí k odstranění přímého ohrožení.¹²⁷ Zákon rovněž stanoví, že opatření omezující pohyb je možné použít teprve tehdy, pokud selhaly jiné možnosti slovního zklidnění nebo jiných způsobů zklidnění situace.¹²⁸ Před použitím tohoto opatření je potřeba souhlas ošetřujícího lékaře.

O použití restriktivního opatření omezující pohyb klienta je povinností poskytovatele bezodkladně informovat zákonného zástupce.¹²⁹

¹²⁵ Srov. Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe. *Průvodce poskytovatele*. Praha: MPSV, 2002, kritérium, 1.4, str. 9.

¹²⁶ Srov. Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe. *Průvodce poskytovatele*. Praha: MPSV 2002, kritérium, 2.3., str. 25.

¹²⁷ Srov. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, § 89, odst. 1.

¹²⁸ Srov. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, § 89, odst. 2.

¹²⁹ Srov. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, § 89, odst. 5.

Také je povinností poskytovatele událost, kdy bylo opatření omezující pohyb použito, zaevidovat s přesným popisem, kdy se událost stala, kdy bylo opatření ukončeno, důvod použití s přesným popisem situace, která události předcházela a záznam o informování zákonného zástupce. Do této evidence má právo nahlížet osoba, jíž se opatření týkalo, v případě opatrovanců, jejich opatrovník.¹³⁰ V situaci, kdy je ústav opatrovníkem osoby zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům dochází k paradoxní situaci, kdy ústav o opatření omezující pohyb informuje sám sebe, tzn., ředitele nebo pracovníka, ústavu, který je zplnomocněn k výkonu opatrovnictví.

¹³⁰ Srov. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, § 89, odstavec 6, písm. a) - j).

7. Výzkum problematiky opatrovnictví ve správním obvodu Luhačovice

Jak jsem uvedla v úvodu bakalářské diplomové práce, bylo mým primárním cílem zjistit počet a strukturu opatrovanců a počet a strukturu opatrovníků – fyzických osob a veřejných opatrovníků ve správním obvodě obce s rozšířenou působností Luhačovice. V empirické části práce se věnuji průběhu a výsledkům praktického výzkumu opatrovníků a opatrovanců. Při studiu dokumentů na opatrovnickém oddělení OS Zlín jsem kromě počtu opatrovníků a opatrovanců správního obvodu měla možnost zjistit i celkový počet soudních řízení o způsobilosti k právním úkonům u OS Zlín a vysledovat, že počet soudních řízení o omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům má vzestupnou tendenci. Kromě těchto statisticky zpracovaných dat ze spisové dokumentace, jsem provedla dotazování o výkonu funkce veřejného opatrovníka v samosprávách obcí správního obvodu. Studium dokumentů z OS Zlín a dalším dotazováním u opatrovníků jsem zjišťovala, jakou formou je prováděna kontrola opatrovnictví.

7.1. Strategie výzkumu

Jako prostředek pro zkoumání jsem použila především studium dokumentů. Ve svém výzkumu jsem vycházela ze studia písemných úředních dokumentů u Okresního soudu ve Zlíně, spisové dokumentace sociálních odborů měst Luhačovice a Slavičín a informací z evidence obyvatel. Všechny tyto dokumenty jsem využila ke zjištění počtu a struktury opatrovanců a opatrovníků správního obvodu Luhačovice.

Na základě zjištění o narůstající tendenci počtu soudních řízení na zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům v okrese Zlín jsem zjišťovala dopad tohoto trendu na počty řízení ve správním obvodě Luhačovice.

Pro zjištění počtu veřejných opatrovníků ve správním obvodě jsem měla u OS Zlín k dispozici pouze spisovou dokumentaci od roku 2000 do roku 2009. Pro přesné zjištění počtu veřejných opatrovníků jsem zvolila metodu polostandardizovaného

rozhovoru s představiteli samospráv jednotlivých obcí správního obvodu Luhačovice.

Z dokumentace okresního soudu jsem zjišťovala také formu a frekvenci kontrol opatrovníků při dohledu soudu nad výkonem opatrovnictví. Jak vnímají dohled soudu opatrovníci jsem si ověřila formou polostandardizovaného rozhovoru přímo u opatrovníků.

Sběrné archy se záznamy výzkumu ze spisové dokumentace OS Zlín, evidencí obyvatel měst Luhačovice a Slavičín a záznamy ze spisové dokumentace příspěvku na péči sociálního odboru MěÚ Luhačovice budou uloženy ve zvláštní složce, označeny číslem a popisem. Složka bude opatřena datem, které bude totožné s datem odevzdání bakalářské diplomové práce a uložena po dobu 5 let.

7.2 Počet a struktura opatrovanců a opatrovníků ve správním obvodě

Tento výzkumný úkol jsem zjišťovala ze spisové dokumentace opatrovnického oddělení Okresního soudu ve Zlíně v průběhu měsíce září 2009 až leden 2010. Měla jsem možnost nahlédnout do spisů osob zbavených nebo omezených ve způsobilosti k právním úkonům. Zkoumala jsem spisy od roku 2000 do roku 2009, které mi byly poskytnuty na OS Zlín. Ve spisové dokumentaci jsem se zaměřila na zkoumání soudních řízení o způsobilosti k právním úkonům, abych získala základní kvantitativní informaci o počtu, genderové a věkové struktuře osob zbavených nebo omezených ve způsobilosti k právním úkonům, které mají trvalé bydliště ve správním obvodě Luhačovice. Současně jsem ze spisů zjišťovala dostupné informace o opatrovnících. Součástí spisu je dokumentace týkající se jak řízení o úpravě způsobilosti k právním úkonům, tak i řízení o ustanovení opatrovníka, rovněž jsou ve spisech zaznamenávány informace o dohledu soudu nad výkonem opatrovnictví.

Ze spisové dokumentace jsem do sběrných archů zaznamenávala počty osob zbavených nebo omezených ve způsobilosti k právním úkonům. Tyto sběrné archy budou uloženy ve zvláštní složce, a označeny číslem: I., popisem: Sběrný arch, OS Zlín, rok 2000 až 2009.

Měla jsem k dispozici spisovou dokumentaci z let 2000 až 2009, mohla jsem zaznamenat pouze osoby, které byly zbaveny nebo omezeny ve způsobilosti k právním úkonům v rozmezí těchto deseti let.

Ze spisové dokumentace jsem zjistila, že z celkového počtu 237 osob, které byly v okrese Zlín za období let 2000 až 2009 zbaveny nebo omezeny ve způsobilosti k právním úkonům, bylo 12 osob ze správního obvodu Luhačovice.

Další dokumenty, které jsem využila ve svém výzkumu, byly seznamy osob a doručené rozsudky soudů o zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům z evidence obyvatel správních úřadů Luhačovice a Slavičín. Srovnávací metodou jsem zjišťovala shodu již zjištěných osob ze studia dokumentů z OS Zlín a doplnila jsem seznam o další osoby zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům a to o ty, které byly rozsudkem soudu zbaveny způsobilosti před rokem 2000. Opět jsem zaznamenávala informace do sběrného archu, tento je uložen a označen číslem: II., popisem: Sběrný arch, evidence obyvatel Luhačovice a Slavičín. V tomto případě jsem vyhledala dalších 11 osob, které byly rozsudkem soudu zbaveny nebo omezeny ve způsobilosti k právním úkonům od roku 1999 včetně.

Poslední dokumenty, které jsem studovala byly spisy ze sociálního odboru, z agendy příspěvku na péči. V žádostech o příspěvek na péči je vždy uveden opatrovník a tento fakt je doložen kopií rozsudku a usnesením o ustanovení opatrovníka v případě, že osoba je zbavena nebo omezena ve způsobilosti k právním úkonům, nebo pokud je osobě soudem ustanoven opatrovník podle § 29 Občanského zákoníku. Z této dokumentace jsem srovnávací metodou došla k novým informacím. Objevila jsem další tři osoby, jejichž rozsudky jsem nedohledala u OS Zlín, ani v evidencích obyvatel a to z toho důvodu, že soudní řízení proběhlo u jiného místně příslušného soudu a tyto osoby se do Luhačovic přestěhovaly. V jednom případě se jednalo o řízení u OS Kroměříž, ve dvou případech o řízení u OS Uherské Hradiště. Zjistila jsem tedy další tři případy opatrovnictví osob zbavených nebo omezených ve způsobilosti k právním úkonům.

7.2.1 Počet a struktura **opatrovanců**, tj. osob zbavených nebo omezených ve způsobilosti k právním úkonům

Jak bylo řečeno výše, pro zjištění počtu a struktury opatrovanců jsem veškeré informace zaznamenávala do sběrných archů a porovnávala data získaná zkoumáním

spisové dokumentace OS Zlín, z evidence obyvatel a spisové dokumentace sociálního odboru.

Ze spisové dokumentace Okresního soudu ve Zlíně jsem zjistila 12 osob, z toho bylo 8 osob zbaveno způsobilosti k právním úkonům a 4 osoby omezeny ve způsobilosti k právním úkonům. Z evidence obyvatel jsem získala informace o 11 osobách, 9 osob zbaveno způsobilosti, 2 osoby omezeny ve způsobilosti k právním úkonům. Ze spisové dokumentace odboru sociálního MěÚ Luhačovice jsem po srovnání všech předešlých informací zjistila 3 osoby, které jsou zbavené způsobilosti k právním úkonům.

Tab. č. 1 Struktura opatrovanců SO Luhačovice

Celkový počet osob zbavených nebo omezených ve způsobilosti k právním úkonům	26
z toho zbavených způsobilosti	20
z toho omezených ve způsobilosti	6

Na základě zjištěných informací jsem vytvořila aktuální jmenný seznam osob zbavených nebo omezených ve způsobilosti k právním úkonům pouze pro vnitřní potřeby evidencí obyvatel a sociálního odboru.

Při zjišťování struktury opatrovanců jsem na základě studia spisové dokumentace došla k zajímavému zjištění; jak mezi osobami zbavenými způsobilosti, tak mezi osobami omezenými ve způsobilosti k právním úkonům převyšuje počet mužů. Z celkového počtu 20 osob zbavených způsobilosti k právním úkonům je 13 mužů a 7 žen. Z celkového počtu osob omezených ve způsobilosti k právním úkonům jsou 4 muži a 2 ženy. V obou případech je mužů dvojnásobek oproti ženám. Odpověď na otázku většinového zastoupení mužů oproti ženám by mohlo být předmětem dalšího výzkumu.

Tab. č. 2 Generová struktura opatrovanců

	Osoby zbavené Způsobilosti	Osoby omezené ve způsobilosti	Celkem zbavené + omezené ve zp.
Z toho muži	13	4	17
Z toho ženy	7	2	9
Celkem	20	6	26

Kromě zjištění počtu a generové struktury jsem měla možnost ze spisové dokumentace vysledovat i věkovou strukturu osob zbavených nebo omezených ve způsobilosti k právním úkonům a zjistit, zda není institutu zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům nadužíváno u osob starší věkové kategorie. Ze spisové dokumentace jsem zjistila, že nejvíce je zastoupena kategorie mladšího a středního věku. Kategorie věku nad 60 let je zastoupena u žen i mužů přibližně 15%, což jsou pouze 4 osoby z celkového počtu 26 osob. Z tohoto zjištění vyplývá, že institutu zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům není v našem správním obvodu ve větší míře využíváno u osob starších 60 let.

Tab. č. 3 Věková struktura opatrovanců

	Osoby zbavené způsobilosti	Osoby omezené ve způsobilosti	Celkem zbavené + omezené ve zp.
Věk 15 – 39 let	9	2	11
Věk 40 – 59 let	8	3	11
Věk 60 a více let	3	1	4
Celkem	20	6	26

Studiem spisové dokumentace jsem získala základní informace o struktuře opatrovanců ve správním obvodě Luhačovice. Z celkového počtu 26 osob zbavených nebo omezených ve způsobilosti k právním úkonům ze správního obvodu Luhačovice je 20 osob zbaveno způsobilosti k právním úkonům a 6 osob je omezeno ve způsobilosti k právním úkonům, je to tedy 77 % osob zbavených způsobilosti k právním úkonům a 23 % osob omezených ve způsobilosti k právním úkonům. Mezi osobami zbavenými nebo omezenými ve způsobilosti k právním úkonům je ve správním obvodě Luhačovice téměř dvojnásobně vyšší počet mužů (65%) než žen (35%) a převažuje počet osob středního věku (85%) oproti počtu osob ve věku nad 60 let (15%).

Z praxe jsem získala poznatek, že se zvyšuje počet osob, kteří se dotazují na sociálním odboru na postup při podání návrhu k soudu na zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům. Za poslední čtvrtletí roku 2009 jsme na odboru sociální odboru MěÚ v Luhačovicích zaznamenali zhruba 8 dotazů a poskytovali pomoc při sepsání návrhu k soudu o zbavení způsobilosti 5 osobám, což dříve prezentovalo období až tří let. Na základě této skutečnosti jsem se při výzkumu spisů OS Zlín zajímala, zda počet soudních řízení o zbavení způsobilosti má v rámci okresu vzrůstající tendenci. Počet soudních řízení o úpravě způsobilosti k právním úkonům bylo v roce 2000 celkem 17, v roce 2009 už to bylo 35 řízení. V průběhu 10 let vzrostl počet řízení o více než 100%.

Zda má tato skutečnost vliv na situaci ve správním obvodě Luhačovice jsem zkoumala ze spisové dokumentace OS Zlín, sociálního odboru a evidence obyvatel měst Luhačovice a Slavičín. Ze všech osob ve správním obvodě Luhačovice bylo od roku 1977 do roku 1999 zbaveno nebo omezeno ve způsobilosti k právním úkonům celkem 11 osob, to znamená, že v průběhu 22 let to bylo 11 osob. V letech 2000 do roku 2009, to je v průběhu 10 let, bylo zbaveno nebo omezeno ve způsobilosti k právním úkonům 15 osob, z toho 5 osob v roce 2009. Nárůst počtu osob zbavených nebo omezených ve způsobilosti k právním úkonům ve správním obvodě Luhačovice koresponduje se vzestupnou tendencí soudních řízení u Okresního soudu Zlín.

Tab. č. 3 Nárůst počtu opatrovanců ve správním obvodě Luhačovice

Období	Do roku 1999 (1977-1999)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Počet osob	11	2	1	1	1	1	0	1	1	2	5

Z tabulky je patrné, že jen v posledním roce prezentuje počet soudních řízení polovinu počtu řízení za období 22 let, tj. od roku 1977 do roku 1999. Bylo by zajímavé nadále sledovat, zda vzestupná tendence bude pokračovat.

7.2.2 Počet a struktura **opatrovníků** ve správním obvodě obce s rozšířenou působností Luhačovice

Výzkum struktury opatrovníků jsem prováděla zkoumáním spisové dokumentace, souběžně při zjišťování počtu opatrovanců.

U 12 opatrovanců, které jsem dohledala ve spisové dokumentaci OS Zlín jsem zjišťovala jejich opatrovníky. Ve 4 případech vykonává opatrovníka matka, ve 2 manželka, ve 3 případech sourozenec (2 x sestra, 1x bratr), v 1 případě je to syn a v 1 veřejný opatrovník.

Z evidencí obyvatel jsem zjistila, že u 11 osob zbavených nebo omezených ve způsobilosti k právním úkonům je opatrovníkem v 7 případech matka, v 1 případě otec, ve 2 případech sourozenec (1 x sestra, 1 x bratr) a v 1 případě syn.

Ve všech třech případech opatrovanců, které jsem vyhledala ze spisů sociálního odboru, je opatrovníkem matka.

Při studiu spisové dokumentace sociálního odboru jsem dále zjistila čtyři další opatrovníky, kteří byli ustanoveni soudem osobám, které, podle vyjádření lékaře, na základě špatného zdravotního stavu, nejsou schopny vyřizovat si svoje záležitosti. Jedná se o opatrovnictví podle § 29 Občanského zákoníku a ve správním obvodě Luhačovice jsou takto ustanoveny opatrovníky 4 osoby. Ve dvou případech jsou opatrovníci rodiče a po jednom případě manžel a manželka.

7.2.3 Zjištění počtu veřejných opatrovníků ve správním obvodu Luhačovice

Při zjišťování výkonu veřejného opatrovníka v rámci správního obvodu Luhačovice jsem provedla výzkum ze soudních spisů, ale měla jsem k dispozici pouze spisy od roku 2000, proto jsem se rozhodla ověřit přímo u orgánů místní správy, zda nevykonávají funkci veřejného opatrovníka. Obrátila jsem se na představitele všech 15 obcí správního obvodu. Dotazování probíhalo v období listopadu až prosince 2009. Oslovila jsem starosty obcí správního obvodu, v 7 případech jsem vedla rozhovor osobně, při příležitosti setkání starostů obcí správního obvodu. Ve zbylých 8 případech jsem prováděla telefonický rozhovor. Záznamy z rozhovorů budou uloženy ve zvláštní složce a označeny číslem: III., popisem: Rozhovor VO, záznamy.

Při výzkumu jsem využila polostandardizovaného rozhovoru, kdy jsem položila starostům nebo představitelům obce tři otázky. Mohli volit z odpovědí ANO, NE, JINÁ. Již při počátečních rozhovorech, při setkání starostů obcí, jsem v případě třetí otázky na základě zjištění, že starostové mají minimální povědomost o tomto institutu, došla k závěru, že nahradím původní otázku: „*Jakou máte představu o výkonu veřejného opatrovnictví?*“ otázkou: „*Máte zájem o zpracovanou příručku, která by vám přiblížila institut veřejného opatrovnictví?*“

Zjišťování počtu veřejných opatrovníků

1.výzkumná otázka:

„*Vykonává vaše obec funkci veřejného opatrovníka některému občanu vaší obce?*“

Na tuto otázku mi v 9 případech jednoznačně bylo odpovězeno: NE. V dalších 5 případech vypadala odpověď tak, že nejdříve odpověděli ne, nevím o tom, „*ale dělali jsme opatrovníka jednomu člověku, kterému jsme rušili trvalý pobyt v obci.*“ Tady došlo ze strany dotazovaných k záměně funkce veřejného opatrovníka a opatrovníka, kterého běžně při správním řízení ustanovuje správní orgán podle § 32 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, při správním řízení. Běžnou praxí na úřadech je, že funkci takového opatrovníka vykonává někdo z úředníků nebo pracovníků obce.

V jednom případě mně starosta odpověděl, že jim jenom včera něco došlo o veřejné službě, nebo něco podobného, že mně to pošle, ať se na to podívám.

V jednom případě mi odpověděl starosta ano, ale že o tom nic bližšího neví, jen podepisoval zplnomocnění pracovníci úřadu.

Z výše uvedeného vyplývá, že ne vždy je představitelům místní správy jasné, co přesně veřejný opatrovník znamená, může se stát, že si zaměňují funkci veřejného opatrovníka a opatrovníka pro správní řízení. Funkci veřejného opatrovníka vykonává pouze v jednom případě orgán místní správy.

2. výzkumná otázka:

„Pokud nevykonáváte veřejného opatrovníka: V případě, že by taková situace nastala, kdo by veřejného opatrovníka v obci vykonával?“

„Pokud vykonáváte jako orgán místní správy funkci veřejného opatrovníka, kdo byl pověřen výkonem a jak máte výkon funkce veřejného opatrovníka organizačně zajištěn?“

Ve 13 případech, kde výkon veřejného opatrovnictví nevykonávají, byly odpovědi jednoznačné. *„Nemáme nic takového, až to přijde, budeme to řešit a stejně se obrátíme na vás, na obec s rozšířenou působností. Vy byste o tom měli něco vědět, vy nám poradíte. No, asi bych to dělal já jako starosta, možná někdo tady z obce, (většinou se jednalo o zaměstnance malých obce, kteří vykonávají veškerou agendu související se základním fungováním obcí), ale asi by o to velký zájem nebyl.“*

V jednom případě, po negativní odpovědi na dotaz o výkonu veřejného opatrovníka, dodal starosta, že mají sociální odbor a tam to někomu přidělí, v organizačních rádech obce tuto situaci neřeší.

V jednom případě, kde obec byla pověřena výkonem opatrovnictví, byla odpověď starosty krátká :

„Nevím, ale máme sociální odbor a tam to zvládnou. Nevím, jestli to máme v organizačním řádu, ale jako starosta mohu určit a pověřit k výkonu koho uznám za vhodné.“ Když jsem potvrdila, že obec byla výkonem funkce veřejného opatrovníka určena soudem, vzbudila jsem jeho zájem a zajímal se, jak to vlastně probíhá, jak se to stane, že je opatrovníkem ustanovena orgán místní správy. Pana starostu tato otázka natolik zaujala, že si se mnou domluvil schůzku, kde by chtěl být s tímto institutem seznámen.

Z odpovědi vyplývá, že se problematikou veřejného opatrovnictví nezabývá žádná obec. Navíc, povědomost o tomto institutu je velmi malá. V případě obcí, které

veřejného opatrovníka nevykonávají, spoléhají, že obec s rozšířenou působností poskytne informace a metodiku, pokud by k takové situaci došlo.

Předešlé odpovědi a fakt, že neexistuje žádný materiál, který by problematiku veřejného opatrovníka podal zkrácenou, jasnou, ale ucelenou formou mě přivedlo ke změně znění poslední otázky.

3. výzkumná otázka:

„Měli byste zájem o zpracovanou metodickou příručku, která by přiblížila problematiku veřejného opatrovnictví?“

Na tuto otázku shodně odpověděli všichni ano, ale kladli si podmínku, aby text nebyl moc náročný a obsáhlý.

Prostřednictvím rozhovorů jsem zjistila, že veřejného opatrovníka vykonává pouze v jednom případě orgán místní správy – obec. Organizačně není tato problematika zajištěna v žádné obci a povědomost o institutu veřejného opatrovníka u orgánů místní správy je minimální.

Ze spisové dokumentace a dotazníkového šetření jsem zjistila, že celkový počet opatrovníků ve správním obvodě Luhačovice je 26 osob. Převažuje počet opatrovníků příbuzných, pouze v jednom případě je opatrovníkem orgán místní správy.

Původně, když jsem začala shromažďovat informace k bakalářské práci (květen 2009), ve správním obvodě byl ještě jeden případ veřejného opatrovníka a jeden případ, kdy byl opatrovníkem osoby ústav. V průběhu zpracovávání bakalářské práce oba opatrovanci zemřeli, proto tyto případy nezmiňuji.

V případě, že sleduji strukturu opatrovníků podle vztahu k opatrovanci, je ve většině případů opatrovníkem ustanovena matka osoby, a to ve 13 případech, ve 3 případech je opatrovníkem sestra, ve 2 případech bratr a ve 2 syn. Otec, synovec a veřejný opatrovník figurují pouze v 1 případě opatrovnictví

Tab. č. 4 Struktura opatrovníků podle vztahu k opatrovanci

Ve vztahu k opatrovanci	matka	sestra	manželka	otec	bratr	syn	synovec	veřejný opatrovník	Celkem všech opatrovníků
	13	3	2	1	2	2	1	1	26

Graf.1. Struktura opatrovníků podle vztahu k opatrovanci

Výsledky výzkumu jednoznačně potvrzují předpoklad, že ve správním obvodě obce s rozšířenou působností Luhačovice převažuje zastoupení opatrovníků fyzických osob, veřejný opatrovník je zatím méně častou variantou opatrovnictví.

Ve správním obvodě Luhačovice jsou spíše menší města a vesnice, kde sociální síť tvoří v převážné míře vlastní rodina, proto veřejný opatrovník hraje zatím malou roli.

Současně také z dotazování vyplynula skutečnost, že povědomost o funkci veřejného opatrovníka je mezi obcemi správního obvodu nedostatečná, obce správního obvodu spoléhají na metodickou pomoc od obce s rozšířenou působností. Původně jsem nepředpokládala, že povědomost o veřejném opatrovnictví bude tak nízká. Tento poznatek mě přivedl k možnosti využít bakalářskou práci jako podklad pro zpracování a vysvětlení problematiky institutu opatrovnictví a důsledků z toho vyplývajících, ve formě krátké metodické příručky. Metodická příručka by mohla sloužit pro potřeby obcí, sociálním pracovníkům i opatrovníkům.

7.3 Dohled soudu nad výkonem opatrovnictví

Dohled soudu nad výkonem opatrovnictví je řešen v zákoně jen okrajově velmi vágně, kdy je uváděno, že soud dohlíží na správu majetku, kterou vykonává opatrovník a činí nutná a vhodná opatření ke zjištění a zajištění tohoto majetku.¹³¹

Neexistují žádná konkrétní a podrobnější ustanovení týkající se kontroly opatrovníků, pouze soud může uložit, aby opatrovník během zastupování podával pravidelné zprávy o své činnosti.¹³² V listině ustanovení opatrovníka OS Zlín upozorňuje na povinnost opatrovníka předložit soudu ke konci kalendářního roku zprávu o osobě opatrovance a účty ze správy jeho majetku ke dni 31.12. každého roku.¹³³

V případě, že opatrovník tuto zprávu nepodá, je žádán soudem, aby sdělil, jak se opatrovanec chová, jaký má majetek (výše důchodu, zda vlastní úspory, vkladní knížku, číslo účtu na který je zasílán důchod, kopii výpisu z účtu jako doklad o výši zůstatku na účtu). Dále se soud dotazuje, jak je o opatrovance postaráno z hlediska bydlení, ošacení, stravování, dále jaký je jeho zdravotní stav. Soud se rovněž zajímá, zda opatrovník činí nějaká opatření ve prospěch jmenovaného a zda má nějaké připomínky. Tyto dotazy jsou formulovány na stránce formátu A4, na jednotlivé odpovědi zůstávají dva tři řádky. Do těchto několika řádků se vejde informace o opatrovanci za celý rok. V příloze bakalářské práce přikládám žádost soudu o podání zprávy, která má být vypovídajícím dokumentem o výkonu opatrovnictví za celý kalendářní rok.

Opatrovnické oddělení soudu na jedné straně vystupuje jako garant práv osob zbavených nebo omezených ve způsobilosti k právním úkonům, na druhé straně mu stačí stručné prohlášení opatrovníka bez zjištění faktického stavu, bez toho, že by měl informaci od opatrovance, jeho spokojenosti s opatrovníkem.

V případě, že zašle opatrovník zprávu soudu, je založena do spisu a další rok se situace opakuje. Díky velké vytíženosti soudů a nedostatku pracovníků, je dohled soudu nad výkonem opatrovnictví prováděn pouze výše uvedeným způsobem. Do spisu je založena zpráva obsahující v lepším případě několik vět, častěji jde o pár slov, a číslo - výši důchodu. Ze zprávy není patrné nic bližšího o opatrovanci, o tom, zda je s opatrovníkem spokojen, jeho připomínky, hodnocení. Intenzita a způsob

¹³¹ Srov. Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 193, odst.1.

¹³² Srov. Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 193, odst.2.

¹³³ Srov. Listina o ustanovení opatrovníka, OS Zlín, č.j. P 424/2007 – 62, ze dne 17. 9. 2007.

dohledu záleží na přístupu jednotlivých soudů, zmiňuji formu dohledu Okresního soudu Zlín.

7.3.1 Výzkum frekvence kontrol ze spisové dokumentace OS Zlín

Pro výzkum ze spisové dokumentace jsem využila případy osob, zbavených nebo omezených ve způsobilosti k právním úkonům, ze správního obvodu Luhačovice, které byly ve spisové dokumentaci k dispozici. Ve spisech jsem dohledávala četnost kontrol a způsob provedení. Způsob provedení kontroly byl u většiny opatrovníků řešen kontrolou přes obecní úřad místa trvalého bydliště opatrovance. Ve dvou případech podával soudu zprávu sám opatrovník, v jednom veřejný opatrovník.

Jednalo se o 9 osob, které byly zbaveny nebo omezeny ve způsobilosti k právním úkonům v době od roku 2000, struktura jejich opatrovníků je taková, že 4 jsou ve vztahu k opatrovanci matka, 2 manželka, 2 sestra a 1 veřejný opatrovník. Výzkum jsem prováděla u Okresního soudu ve Zlíně 20. ledna 2010. V té době byla pouze ve dvou případech ve spise zpráva za rok 2009, obě zprávy podal opatrovník sám, ne na předem připraveném dotazníku od soudu. V předešlých letech pouze ve třech případech podává opatrovník zprávu k soudu sám (1 případ matka, 1 manželka), v jednom případě veřejný opatrovník.

V jednom případě podávalo zprávu zařízení, ve kterém opatrovanec žije, ale opatrovníkem je jeho manželka, v ostatních případech podal zprávu obecní úřad.

V případě veřejného opatrovníka ze spisové dokumentace vyplynulo, že opatrovanec byl omezen ve způsobilosti k právním úkonům v říjnu 2007, ale opatrovník, orgán místní správy, mu byl soudem ustanoven až teprve v říjnu 2008. Soud si přesto vyžádal zprávu za celý rok 2008, kdy fakticky nebylo možné ani za opatrovance přebírat důchod (trvá minimálně 2-3 měsíce, než je žádost o změnu zasílání dávek důchodového zabezpečení vyřízena).

V následující tabulce zaznamenávám na jednotlivých případech frekvenci kontrol. Důležité je u každého případu upozornění, kdy byl zbaven způsobilosti. Ne všichni opatrovanci byli zbaveni způsobilosti od roku 2000, proto období, kdy nebyli zbaveni a nemohli být kontrolováni, je zabarveno tmavě. V případě, že byla zpráva k soudu podána, je políčko označeno K, v případě, že ne, označuji pole znaménkem mínus - .

Tab. č. 5 Dohled soudu nad výkonem opatrovnictví

Případ Kdy zbaven	Kdo je opatrovník	Zprávu soudu podal	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Případ 1 2000	Matka	obecní úřad	K	K	–	–	K	K	K	–	–
Případ 2 2000	Matka	obecní úřad	K	K	–	–	K	K	K	–	–
Případ 3 2004	matka	obecní úřad					K	K	–	–	–
Případ 4 2006	matka	matka								K podal sám	–
Případ 5 2008	manželka	manželka									K podal sám
Případ 6 2003	manželka	zařízení, kde je umístěn				–	–	K	–	–	–
Případ 7 2000	sestra	obecní úřad		K	–	–	K	K	K	–	–
Případ 8 2000	sestra	obecní úřad	K	K	–	–	K	K	K	–	–
Případ 9 2007	veřejný opatrovník	veřejný opatrovník									K podal sám

Z tabulky vyplývá, že dohled soudu se probíhal v roce 2001 a 2002. V letech 2003 a 2004 soud kontrolu neprováděl u žádného opatrovníka. V letech 2005, 2006 a 2007 proběhla kontrola u většiny opatrovníků, v roce 2008 a 2009 soud kontrolu neprováděl, zpráva je ve spisu založena pouze v případě, že ji podal opatrovník sám.

Ze spisů jsem zjistila, že je zpráva o výkonu opatrovnictví označena datem kdy byla soudu doručena a založena. Zpětná vazba ani reakce soudu neexistuje, navíc je to jednostranná informace, pouze z pohledu opatrovníka. Nikdo se nezabývá skutečností, zda je s opatrovníkem spokojen opatrovanec. Dosud existuje jakási „papírová“ forma kontroly od stolu, kdy opatrovník do několika vět shrne celý rok života opatrovance. Samotného opatrovance se vlastně nikdo nedotazuje a nezjišťuje, jak je s opatrovníkem spokojen, jak vnímá opatrovníka on sám.

7.3.2 Rozhovor s opatrovníky

Rozhovoru s opatrovníky jsem využila ke zjištění, zda opatrovníci sami podávají zprávu soudu, zda mají informaci o dohledu nad výkonem opatrovnictví, jak dohled vnímají oni. Mým záměrem bylo zjistit, zda opatrovníci ví o skutečnosti, že soud provádí dohled nad výkonem opatrovnictví. Formou polostandardizovaného rozhovoru jsem zjišťovala názor opatrovníků na dohled soudu a spolupráci se soudem. Záznamy z rozhovoru jsem zaznamenávala, budou uloženy ve zvláštní složce a označeny číslem: IV., popisem: Rozhovor, dohled soudu, záznamy. Opatrovníky jsem kontaktovala v 7 případech osobně, ve dvou případech telefonicky. Telefonicky jsem hovořila s opatrovnící matkou, která zrušila osobní schůzku z důvodu nemoci a dále jsem se telefonicky dotazovala v zařízení sociálních služeb, kde pobývá opatrovanec, ale jeho opatrovníkem je manželka.

První otázka:

„Podáváte zprávu o výkonu opatrovnictví soudu, zaznamenali jste dohled nebo nějakou kontrolu ze strany soudu?“

Ve většině případů mi bylo odpovězeno, že zprávu nepodávají, že o nějaké kontrole ze soudu neví, jen k nim jednou za čas, snad za rok dva přijde někdo z obce a poptá se na to, jak nakládají s důchodem opatrovance, jak se opatrovanec chová, jestli je zdravý. Tuto formu většina z nich nevnímala jako kontrolu. Ve třech případech odpověděli opatrovníci, že podávají zprávu soudu. Jedna opatrovnice sdělila, že jí u soudu řekli, ať posílá zprávu raději ona sama, že je to tak lepší, nebude k nim nikdo chodit, že si má vždycky koncem roku na soudě vyzvednout zprávu a hned to na místě vyplnit. V jednom případě, kdy matka opatrovnice podává zprávu soudu, považuje toto za ponižující. Sama řekla, že se o své dítě stará jak nejlíp umí, že mu spoří, chce jej zabezpečit do budoucna a nemyslí si, že by ji měl někdo kontrolovat. V zařízení sociálních služeb dostanou žádost ze soudu o prošetření poměrů a podání zprávy, zkontaktují se s manželkou a podají zprávu o výši důchodu, nákladech na služby a o frekvenci návštěv manželky.

Druhá otázka:

„Vyhovuje Vám tato forma stávajícího dohledu?“

Ve šesti případech mi bylo odpovězeno, že dohled je zcela zbytečný, že se budou starat o opatrovance jak nejlépe umí, žádné kontroly na tom nic nezmění. Nemusí být žádná. Jedna opatrovnice považovala jakýkoliv dohled za „potupný“, proč by ji měl někdo kontrolovat, když dělá opatrovníka své dceři dobrovolně a sama to navrhla.

Většinou byla vidět ze strany opatrovníků snaha zabezpečit opatrovance i do budoucna formou spoření a pojištění.

V jednom případě opatrovníka – manželky, zněla odpověď tak, že pokud by její manžel nebyl omezen ve způsobilosti, tak by už propil i dům a zničil celou rodinu. Také poznamenala, že dluhy, které nadělal a ona je splácí, nesplatí asi nikdy, tak jakápak kontrola. Další opatrovnice odpovídala podobně. Je ustanovena opatrovníkem svého bratra, který je alkoholik. I ona tvrdila, že pokud by nehosподаřila s důchodem bratra, tak už by z něj byl bezdomovec nebo by se upil k smrti, na to nepotřebuje kontrolu.

V případě veřejného opatrovníka je poznamenáno, že neexistuje žádná zpětná vazba. Soud zasílá žádost o podání zprávy automaticky podle databáze spisů. Stává se, že soud požaduje zprávu i v případě, kdy opatrovanci nebyl ustanoven opatrovník po dobu celého roku a fakticky nikdo opatrovnictví osobě zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům nevykonával, také se soud dotazuje na osoby již zemřelé.

Třetí otázka:

„Obrace/a jste se na soud v případě schválení nakládání s majetkem opatrovance“?

Pouze v jednom případě se obracel opatrovník na soud, kdy chtěl, aby za opatrovance soud schválil darovací smlouvu. Jednalo se darování ½ rodinného domu synovi opatrovance. Soud však tuto darovací smlouvu neschválil. V tomto případě byla opatrovnice – manželka nespokojená. Sama řekla, že kdyby manžel nebyl zbaven způsobilosti, tak by mohl darovat cokoli komukoli, ale v této situaci je to složité.

V jednom případě matka, opatrovnice své dcery, bude podávat k soudu návrh na schválení ukončení stavebního spoření. Sama mi řekla, že z toho má hrůzu, že si bude připadat, jakoby svou dceru chtěla okrást a že už další spoření raději nebude uzavírat.

Ostatní většinou odpověděli, že pokud nemusí, se soudem nechtějí nic mít.

Z dotazníkového šetření jsem zjistila, že mnozí opatrovníci neví o dohledu ze strany soudu a ve většině případů jej považují za zbytečný. Kontrolu prostřednictvím obecního úřadu berou spíše jako formální záležitost. Dohled vnímají jako zbytečný, jsou přesvědčeni, že se starají o opatrovance jak nejlépe umí a jednají v jeho nejlepším zájmu. Neexistuje žádná zpětná vazba ze soudu, jde pouze o vyplnění několika řádků.

Opatrovníci se neradi obracejí na soud, nechtějí se soudem nic mít, a považují dohled, a to jakýkoliv, za zbytečný.

Na základě výzkumu spisové dokumentace a dotazování mohu potvrdit předpoklad, že dohled soudu je formální záležitost, která představuje vyplnění několika vět o opatrovanci, které jsou založeny bez jakékoliv zpětné vazby do spisu osoby zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům, bez toho, že by bylo zjišťováno, jak je tato osoba s opatrovníkem fakticky spokojena.

Závěr

V bakalářské diplomové práci jsem zjistila počet, věkovou a genderovou strukturu opatrovanců a počet a strukturu opatrovníků ve správním obvodu obce s rozšířenou působností Luhačovice. Vytvořila jsem aktuální seznam opatrovanců i opatrovníků pro vnitřní potřeby sociálních odborů a evidencí obyvatel města Luhačovice a Slavičín. Zjistila jsem také, že soudních řízení o zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům u Okresního soudu Zlín přibývá, tato vzestupná tendence se projevila v posledním období i ve zvyšujícím se počtu osob zbavených nebo omezených ve způsobilosti k právním úkonům ve správním obvodu Luhačovice.

Díky zjištění počtu a struktury opatrovníků se mi podařilo potvrdit předpoklad o větším zastoupení opatrovníků z řad rodinných příslušníků nebo jiných fyzických osob. Veřejného opatrovníka vykonává v rámci správního obvodu v současné době obec jako orgán místní správy pouze v jednom případě.

Při zjišťování výkonu funkce veřejného opatrovníka v obcích správního obvodu jsem zjistila, že obecná informovanost o tomto institutu je velmi nízká. Nesetkala jsem se s metodikou, ani jinými pomocnými materiály pro opatrovníky. Proto vytvořím metodický materiál, zkrácenou verzi bakalářské práce, ve kterém vysvětlím průběh soudního řízení o zbavení způsobilosti a o ustanovení opatrovníka. Přiblížím také právní důsledky, které pro opatrovníka z tohoto rozhodnutí vyplývají. Tento materiál by mohl sloužit pro potřeby obcí správního obvodu, sociálním pracovníkům i opatrovníkům.

Předpoklad, že dohled ze strany soudu je formální záležitost jsem si ověřovala při výzkumu spisové dokumentace soudu a rozhovorem s opatrovníky. Jak studium spisové dokumentace, tak rozhovor s opatrovníky potvrdil, že díky nedokonalému legislativnímu ukotvení opatrovnictví a zaneprázdněnosti soudu je dohled ze strany soudu formální a nepravidelná záležitost, založená především na zprávě ze strany opatrovníka, není však zjišťována informace od opatrovance, jeho spokojenost s opatrovníkem, respektování jeho vůle.

Kromě podání zprávy o finanční situaci opatrovance ze strany opatrovníka by bylo vhodné, aby byla prováděna pravidelná faktická kontrola objektivním orgánem

zaměřená na zjištění, jak je o opatrovance postaráno, jak jsou zajištěny jeho veškeré potřeby a jeho spokojenost s opatrovníkem. Tuto kontrolu by mohly za stávající legislativní situace v přenesené působnosti vykonávat podle jednotné metodiky sociální odbory místních správ.

Opatrovnictví je v naší legislativní úpravě řešeno velmi kuse a nikde nejsou taxativně vymezena práva a povinnosti opatrovníka. Řešením by mohla být nová a přesná zákonná úprava institutu opatrovnictví s vymezením práv a povinností opatrovníka. Osoby, o jejichž způsobilosti k právním úkonům se jedná, by měly být vždy účastny při soudním řízení o změně způsobilosti i v řízení o ustanovení opatrovníka a měly by se k volbě osoby opatrovníka vyjádřit. Zákon by měl vymezovat úkony, při nichž je vždy potřeba souhlas soudu a také specifikovat požadavky na opatrovníka. Opatrovník by neměl být ve střetu ze zájmy opatrovance a vždy by měl být brán zřetel na přání a souhlas opatrovance, zda s volbou a rozhodnutím opatrovníka souhlasí.

Mělo by být zajištěno základní školení a průběžné vzdělávání opatrovníků, jak veřejných, tak i v případě rodinných příslušníků a fyzických osob.

Funkce veřejného opatrovníka by měla mít vypracovanou jednotnou metodiku, etický kodex, měla by být vykonávána profesionálními opatrovníky, kteří by měli odborné znalosti zajištěné odborným vzděláním.

Pokud by se výkon veřejného opatrovníka zprofesionalizoval, mohl by veřejný opatrovník vykonávat dohled nad opatrovnictvím fyzických osob místo soudů.

Výkon opatrovnictví by mohl být také sociální službou. Dohled nad činností opatrovníka by v tomto případě mohli vykonávat inspektoři v rámci inspekce kvality sociální služby.

Při vypracovávání bakalářské diplomové práce jsem narazila na mnoho dalších otázek a možností výzkumu v oblasti opatrovnictví a způsobilosti k právním úkonům, kterým by bylo možné věnovat pozornost.

Tato práce není odpovědí na všechny otázky opatrovnictví, je pouze zjištěním základní problematiky opatrovnictví ve správním obvodě Luhačovice a podáním základních informací o tomto institutu.

Hlavní náplň bakalářské diplomové práce spatřuji v tom, že se mi podařilo zmapovat opatrovníky a opatrovance ve správním obvodě Luhačovice a vytvořit základní náhled

na problematiku opatrovnictví od historických kořenů přes soudní řízení a dopady institutu zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům. Současně dám možnost svým kolegům, sociálním pracovníkům, seznámit se s touto specifickou problematikou, která, byť opomíjená, je součástí sociální práce. Orientace a informovanost v problematice způsobilosti k právním úkonům a opatrovnictví by mělo patřit k základním kompetencím sociálního pracovníka.

Věřím, že přínosem bude zpracovaná příručka o problematice opatrovnictví vycházející z této bakalářské práce, která by mohla sloužit sociálním pracovníkům, samosprávám obcí a také samotným opatrovníkům.

Opatrovnictví je důležitý institut pro společnost, protože opatrovník přebírá péči za osobu zbavenou nebo omezenou ve způsobilosti k právním úkonům a zbavuje tak, do určité míry, společnost problému. Společnost má možnost výkon opatrovnictví ovlivňovat a dbát na to, aby bylo vždy s souladu s dodržováním lidských práv. Společnost však může ovlivňovat pouze to, o čem má alespoň základní informace. Doufám, že moje bakalářská diplomová práce k rozšíření základních informací o institutu opatrovnictví přispěje.

Věřím, že v budoucnu bude problematice opatrovnictví věnována větší pozornost, nezůstane na okraji zájmu společnosti, bude předmětem diskusí, nových podnětných řešení a především legislativních úprav.

Seznam použité literatury

Literatura:

BAŠTECKÝ, J., *Psychiatrie, právo a společnost*. Praha: Galén, 1997, ISBN 80-85824-45-0.

BIČOVSKÝ, J., HOLUB, M., : *Občanský zákoník poznámkové vydání s judikaturou*. 3.vyd. Praha: LINDE,1995, ISBN 80-85647-59-1.

HÖSCHL,C., a kolektiv. *Psychiatrie*. Praha: Scienti Medica, 1997, ISBN 80-85526-64-6.

KINCL, J., URFUS,V., STŘEJPEK, M., *Římské právo*. Praha: C.H.Beck, 1997, ISBN 80-7179-031-1.

PLECITÝ,V., *Zákon o rodině, komentář*. Praha: Eurounion, s.r.o., 2007, ISBN 978-80-7317-063-9.

PLECITÝ,V., VRABEC, J., SALAČ, J., *Základy občanského práva*. 2. vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005.

ROUČEK, F., *Československý Obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Československý kompas, 1932.

SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K., *Civilní kodexy*. Brno: Doplněk, 1993, ISBN 80-87565-08-X.

Opatrovnictví a lidská práva v České republice, Mental Disability Advocacy Center, Budapešť: 2007, ISBN 978-963-87395-9-9.

Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe. *Průvodce poskytovatele*. Praha: MPSV 2002, ISBN 80-86552-45-4.

Mental Disability Advocacy Center, Rozhodování osob s duševní poruchou. Liga lidských práv, MDAC 2008.

Od paragrafů k lidem. *Analýza situace v oblasti sociálních služeb po přijetí zákona o sociálních službách*. Občanské sdružení Skok: 2007.

NOVÁ, H., *Nesvéprávní - nedostatečná právní ochrana (5.)*. Právo a rodina, 2006, číslo 4, Praha: Linde 2006, ISSN 1212 – 866 X.

Nález Ústavního soudu II. ÚS 2630/07#2 NÁLEZ ÚS ze dne 13.12.2007,
Zdroj: NALUS – databáze rozhodnutí ÚS.

Listina o ustanovení opatrovníka, OS Zlín, č.j. P 424/2007 – 62, ze dne 17.9.2007.

Rezoluce OSN č. 46/119 o ochraně duševně nemocných a zlepšení péče o duševní zdraví přijatá Valným shromážděním 17. prosince 1991. Zásada 5, Zdravotní vyšetření.

Zákony

Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Císařské nařízení 207/1916 ř. z., Řád o zbavení svéprávnosti.

Zákon č. 142/1950 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 20/1966 Sb., o péči a zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 491/2001 Sb., o volbách do obcí, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 22/2004 Sb., o místním referendu, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, § 6 odst. 1, písm.b.

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce.

Zákon č. 361/2000 Sb., zákon o silničním provozu, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Internetové zdroje:

http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_LRV_090430_final_s%20obsahem.pdf

http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_LRV_090430_final_s%20obsahem.pdf

<http://www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?back=/cinnost/ochrana.php&doc=1543>

Příloha č. 1 Zjišťování výkonu veřejného opatrovníka v obcích /rozhovor/

Obec:.....

Kontakt:.....

Datum:.....

Jednáno (s kým):.....

1. Vykonává vaše obec funkci veřejného opatrovníka některému občanu vaší obce?

ANO

NE

JINÁ

2. Pokud nevykonáváte veřejného opatrovníka:

V případě, že by taková situace nastala, kdo by VO v obci vykonával?

Pokud vykonáváte jako orgán místní správy VO, kdo byl pověřen výkonem a jak to máte organizačně zajištěno?

3. Měli byste zájem o zpracovanou metodickou příručku, která by přiblížila problematiku veřejného opatrovnictví?

Příloha č. 2 Zjišťování dohledu, dotazování opatrovníci /rozhovor/

Jméno opatrovance:.....Z/Ood:.....

Jméno opatrovníka:.....vztah:.....

Podáváte zprávu o výkonu opatrovnictví soudu, zaznamenali jste nějakou kontrolu ze strany soudu?

ANO

NE

JINÁ

Vyhovuje vám forma dohledu ze strany soudu?

ANO

NE

JINÁ

Obrace/a jste se na soud v případě chválení nakládání s majetkem opatrovance?

ANO

NE

JINÁ

Ze spisové dokumentace OS Zlín zjištěny kontroly v roce:

Datum:

Příloha č. 3 Zpráva opatrovníka pro OS Zlín

Okresní soud ve Zlíně
Dlouhé Díly 351
763 02 Zlín – Louky
opatrovnické oddělení

Věc: Zpráva ve věci opatrovnictví u

Jméno osoby zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům

Usnesením Okresního soudu ve Zlíně ze dne, č.
j.....jste byl(a) ustanoven(a) opatrovníkem výše uvedené(ho).

Podepsaný soud Vás žádá o sdělení:

1) Jak se shora jmenovaný(á) chová?

2) Jaký má opatrovanec majetek? (výše důchodu; pokud vlastní vkladní knížku nebo peněžní účet, spoření, účet kam je ukládán důchod apod. – uveďte číslo účtu, peněžní ústav, u kterého je veden, zda je provedena vinkulace a zůstatek na účtu-kopie výpisu)

3) Jak je o opatrovance postaráno? (kde bydlí, zda navštěvuje nějaké stacionáře, zda netrpí nedostatkem ve výživě či ošacení; pokud je umístěn v léčebně, zda jej navštěvujete; berete domů, kdy, na jak dlouho, apod.)

4) Jaký je zdravotní stav jmenované(ho)?

5) Zda činíte nějaká opatření ve prospěch jmenované(ho), event. zda-li máte další připomínky, jaké?

Odpovězte vyplněním otázek tohoto formuláře shora a vraťte tento dotazník podepsanému soudu do 14-ti dnů s uvedením data vyplnění a podepsán.

V této opatrovnické věci podávejte pravidelně zprávy vždy k 31/12 každého roku.

Monika Šarfová
vyšší soudní úřednice

Opatrovník:.....V.....dne.....